ФИФІ ФЫМЫГЪЭПУД, ФИ ІЕЙ ФЫМЫГЪЭПЩКІУ

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

АДЫГСКОЕ СЛОВО

КъБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КБР

1924 ГЪЭМ И МЭКЪУАУЭГЪУЭ МАЗЭМ И 1 ЛЬАНДЗРЭ КЪЫДОКІ

№№33-34 (22.192) ● 2012 гъэм мазаем (февралым) и 25, щэбэт ● Тхьэмахуэм тхуэ къыдокІ ● И уасэр соми 6-щ ●

adyghe@mail.ru
adyghepsale.ru

Рахаев И.А. «Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и мэкъумэш хозяйствэм щІыхь зиІэ и лэжьакІуэ» щІэ льапІэр фІэщыным и Іуэхукіэ

Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Іэтащхьэм и Указ

Республикэм и мэкъумэш хозяйствэм зегъэужьыным кІаруушуэ зэрырихьлІам икІи илъэс куэд льандзэр хэзылэлу зэрылажьэм папщІэ «Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и мэкъумэш хозяйствэм щІыхь зиІэ и лэжьакІуэ» щІэ льапІэр фІэщын **Рахаев Исмэхьил Абдулэрим и кьуэм** - Шэрэдж муниципальнэ районым щыщ Безенги къуажэ жылагъуэм и Іэтащхьэм.

Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Іэтащхьэ КЪАНОКЪУЭ Арсен

Налшык къалэ
2012 гъэм мазаем и 20-м
№29-УГ

Къэбэрдей-Балкъэрым и экономикэр: къикІуэтыпІэ щыІэкъым

Нужрей ильэситхум Къэбэрдей-Балкъэрыр мызыкІыпІэу гъэуэгъуныгъэхэм хэхуащ. Нужрейуэ ар зыІууа гугъуехьхэм ящыщщ дуней псор зэщІэзыубыда финанс кризисым и Іужьхэр, терроризмым и щыналъэ зэрытелъаи къуэрыгъэ, мыхьэнэ зыжьугъэр кьмагъэІасхьэу. Республикэм и унафэщІхэм инвестицэ политикэм и унэтІыныгъэ нэхъыщхьэхэр тэмэму кьыдзэрыхахам, а Іуэхум егупсуу зэрыбгъдыхьам и фІыщІэкІэ Къэбэрдей-Балкъэрым кьыщагъэтІэсхьакьым Іэнатіэхэм зэрыпэрыт жыджэрагъыр. Абыхэм ятеуухащ Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Іэтащхьэ Кьанокьуэ Арсен Башир и кьуэм ди журналым кьрита интервьюр.

- Кавказ Ищхьэрэм щыІэ республикэхэм я нэхъыбапІэм я бюджетхэр инкьым, абы кьыхэкІыу ахэр хущІокьу инвестицэ политикэр тэмэму зэрауфбыхуным. Къэбэрдей-Балкъэрым индустриэ сыт хуэдэ инвестицэ проектхэр щыІэ?

- Къэбэрдей-Балкъэр Республикэхэм я нэхъыбапІэм я бюджетхэр инкьым, абы кьыхэкІыу ахэр хущІокьу инвестицэ политикэр тэмэму зэрауфбыхуным. Къэбэрдей-Балкъэрым индустриэ сыт хуэдэ инвестицэ проектхэр щыІэ?

- Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Іэтащхьэ Кьанокьуэ Арсен

Проект нэхъ ин дыдэм - полимер кьабзэхэр кьыщІэзыгъэкІ завод Май районым щыхуэунэ - щІадзауэ йолэжь. Іджьыблагъэ республикэм генеральнэ зэгурыІуэныгъэ ярищЫлІащ «Thyssen Krupp Ühde» компаниемрэ «Этана» ООО-мрэ. Мы проектым сом мелард 15-м щІигъу кьыхуэзщІагъэІуэну я мурадщ. А Іэнатіэр лажьэу хуежьжэм, дэ Урысей Ипщэм и мэкъумэшыщІэ псори зыхуеину тарэкІэ кьыхэзгъэпэщыфынущ. Абы кьыдэкІуэу кьэтхэлъэгъуэн хуейщ проектым социальнэ мыхьэнэщхуэ зэриІэр: езы Іуэхущапіэм цыху мини 2,5-рэ щылэжьынущ, абы кьегъэщІыла Іэнатіэхэр куэд зэрыхъунэм икІи зыужьынырыгъэшхуэ зэрагъэтынум и фІыщІэкІэ псори зэхэту лэжьапІэ Іэнатіэм 75-м нэс щІэуэ кьыкІэлъыхьнущ. Урысей Федерацэм и Инвестицэ фондым кьнутІыпщащ сом мелард 1,5-мкІэ иджьпсту заводым и инфраструктурэр зэтрагъэувэ, апхуэдэу кьэралым и дэЗпыкъуныгъэ пыухыкІа кІыкІэгъэзэпэщынымкІэ хэмылІэхэм дыхоплъэ. Проектыр щагъэзащІэ щІыпІэр индустриальнэ паркым и хабзэм нэс иратынущ. КьэлъэІуа псоми я щІэкІэ кьэралыр шэсыпІэ иувэнщ. Нобэм ирихьэлІэу псори зэхэту сом мелуан 554-рэ зытекІуэрэ заявкэу 71-м хэпльащ. А проектхэр зэрагъэзэщІэнум и фІыщІэкІэ, Къэбэрдей-Балкъэрым лэжьапІэ Іэнатіэщхьэ кьыщыхэзыгъэхьанущ.

- Ищхьэрей зэманым екІуэкІа инвестицэ зэхуэсышхуэхэм Къэбэрдей-Балкъэрым кьыщыхилъхьа проектхэм ятепщыхьмэ, яджьипсту фэ нэхъ зытеигъащІэр промышленностымрэ мэкъумэш хозяйствэмрэ зегъэужьынырщ. АтІэ фи мурадхэр тІэкІу зэфхьэкІауэ, туризмыр нэхъ лъэныкьуэ евгъэзэу ара ар кьыдзэрыгурыІуэнур?

- Хьэуэ, ари лъэныкьуэ едгъэзыркьым, туризмым и Іэнатіэм ди дежкІэ, ятепхэми хуэдэу, мыхьэнэщхуэ иІэщ. Къэбэрдей-Балкъэрым хуэдэу турист-рекреацІэ хэмылІэщхуэхэр зиІэхэр кьэгъэуэтыгъуейщ икІи, зэрыгурыІуэгъуэщи, а Іэмалыр дэ нэгъасвуэ кьэдгъэсэбэпынущ. Пэжщ, инвестицэ зэхуэсыдхуэхэм дэ щыдгъэльагъуащ промышленностымрэ мэкъумэш хозяйствэмрэ щыдгъэзэщІэну ди мурад проектхэр икІи ар республикэм и экономикэм и Іэнатіэ нэхъыщхьэхэм зегъэужьынымкІэ стратегием кьоззгъ. Ауэ мэкъумэш Іэнатіэм щыдгъэзэщІэну проектхэри промышленностыр кьэгъэщІэрэщІэжьынымкІэ бизнес мурадхэри туризмым и дежкІэ мэхьэнэщхуэ зиІэ Іуэхуу, абы зегъэужьынымкІэ сэбэп кьуэу щытынущ.

Фигу къэзгъэкІыжьынщ Іуащхьэмахуэ Къэбэрдей-Балкъэрым шэч кьыІэпытмыхьэжьи и дамыгъэу зэрыщытыр. Іуащхьэмахуэ льапІэ республикэм и адрей районхэмэ туризмымкІэ Іэнатіэм и инфраструктурэр щрагъэфІакІуэ, щІэуэ щІэзэтрагъэувэ. Іуащхьэмахуэ льапІэ и инфраструктурэм кьыхуэщІагъэуІуэ инвестицэхэм я нэхъыбапІэр 2008 - 2013 гъэхэм ятещІыхьа «Урысей Ипщэ» федеральнэ программэ хэхам хиубыдэу кьауТІыпщ. Мыхьэнэщхуэ зиІэ апхуэдэ проектхэм ящыщщ уэсэ укьхуэмрэ джабэхэр зыльэс псыдзэмрэ зэрызыщахьмрэ уэхуэныгъэхэр егъэкІуэкІыжьи, ирафыну псыр зэрикІыну бжьамийхэр укьуэдгъиныр. Мы щыналъэм щагъэзэщІэну турист проект нэхъыщхьэ дыдэр сом меларан 2,6-м щІигъу зытекІуэдэну «Азау» бгы-лыжэ комплексыр укъуэзырщ. А псоми кьадэкІуэу, яджьипсту хопльэ Урысейм и Инвестицэ фондым кьыхэкІыу бюджет ахьшэ кьеІыхьынымкІэ щыІэ Іэмалхэм. Іуащхьэмахуэ льапІэ кІапсэ гъэзэгъэхэр щаукъуэдиящ, туристхэр щыпсэуну унэщІэхэр яухуэ. Зы ильэсым кьриуфыдзэу лажьэу ятІупщащ псори зэхэту щІалэгъуалэ-укъызэщІэзэзыгъапльэ» адрей псыхэкІэри, ахэр ди кьэралым кьызэребгъэрыкІуэ химиие щхъухьщ.

Зэлущ1эм прихьэлІаехэм зэакьылгъуу кьаупьытащ фадзмрэ наркотикхэмрэ зэрапэщэтын, псом хуэмыдэу щІалэгъуалэр кьыззэрырагъэлын программэ тэмэмхэр ящэбыхуэн папщІэ нэхъыбэрэ зэІущІэн хуейуэ.

ХЬэЛЫШХ Аннэ.

● Хъыбарыф1

Зэраубзыхуам тету

КъБР-м псоми я зэхуэдэ щІэныгъэм зэрыщыхурагъаджэ щІыкІэр егъэфІакІуэным теухуа Іуэхугъуэхэм хыхьэу, Іуащхьэмахуэ районым и Бейдыдж къуажэмрэ Шэрадж куейм и Къэщкьэтэу поселкэмрэ я школхэм тІысыпІэ щыкІуэ зиІэ «Гъэль» автомашинэ зырыз тыгъэ хуащІащ.

КЪЭБЭРДЕЙ-Балкъэрым егъэджэныгъэмрэ щІэныгъэмкІэ и министр Щхьэгъэпэсо Сэфарбий автомашинэхэм я Іункіыбзэлухэмрэ я тхылъхэмрэ гуфІэгъуэ щытыкІэм иту школхэм я унафэщІхэм ритыжащ. ЕджапІэхэм я гаэлэхэр ГОСТ-м къигъэувэкІ къэтІасэ, ахэр шыкагъэунэшагъэм хуэщІащ, хьыбарегъащІэ связыр хэтщ, еджакІуэхэм я хьэпшып тельхъэпІэхэр яІэщ.

Фигу къэдгъэкІыжьынщи, мы программэм ипкъ иткІэ, Прохладнэ, Бахьсэн кьалэхэм, Аруан районым хьмэ Псынабэ кьуажэм я школхэм тІысыпІэ 22-рэ зиІэ автобуси 3 нэгъабэ и дыгъэгъазэм ираташ. Альтуд кьуажэм и курыт еджапІэ №2-ми апхуэдэ автобус мыгувэу Іэрыкьэнущ.

КІУЖ Иннэ.

● Бахъсэн куей

Ныбжьыщ1эхэм папщ1э

Кьулькьужьи Ипщэ кьуажэм и еджапІэ №1-м зи школ кІуэнэу я ныхьуа сабий 900-м щыІэхьыпІьыну пэшыщІэ кьыщыхэІуахащ.

ЕДЖАПІЭМ щыщу кьамыгъэсэбэпыжу щыта Іыхьэр зэман кІэщІкІэ зэрагъэпэщыжащ. АбыкІэ щІыпІэ администрацэм дэІэпыкьуэгъуэшуэ хуэхьуащ мы Іуэхум сом меуанм 3-рэ мин 660-рэ хуэхэыха республикэ Правительствэр. А ахъшэмкІэ унэльащІэхэр кьащэхуащ. Иджы Кьулькьужьи Ипщэр сабий гъэсапІэкІэ гугъуехь хэтыжьынукъым. Щыщ-нэмыщІауэ, ныбжьыщІэ 70 здэкІуэ гъэсапІэ щхьэхуи яІэщ.

Арами, куейм щыщу сабий 900-м нобэ апхуэдэ Іэмал ягъуэтыркъым. Абы кьыхэкІыу, район администрацэм и унафэщІхэм я мурадщ ныбжьыщІэ 600-м нэблагъэм ятещІыхьа апхуэдэ гъэсапІэхэр жылагъуэ зыбжанэм щаухуэну.

Бахъсэн куейм егъэджэныгъэмкІэ и Іуэхущапіэм и унафэщІ Абрэдж Тамарэ кьызэрыджриамкІэ, сабий гъэсапІэхэм я программэм кьуажэхэм я щэнхабзэ щІэин кьулейр кьыщагъэсэбэпынущ.

АЛОКЪУЭ Аринэ.

Жажьр къэпІъыхъуэну губзыгъагъэкъым

«Псоми дэ зэхуэдэ Іуэху» жьылагъуэ зэщІэхъеенымгъэм Москва дэт члисэ нэдгъэкъэм щритхьэкІа Урысейпсо конгрессым хэтахэр зытепсэлъыхьа Іуэху нэхъыщхьэр Урысейм и щІыхухэр фадэм щыхьэмэнырщ.

Абы УФ-м и субъекту 81-м кьикІа лІыкІуэ 500-м щІигъу хэтащ. Ди республикэм и щэкІэ урысейпсо зэхуэсым ирихьэлІащ КъБР-м Узынщагъэр хьэмэнымкІи и министерствэм и Іэщагъэлъ-эксперт Древеэ Альбинэрэ Налшык кьаІэ округым и администрацэм хьыбарегъащІэ техникогъэкъэм щритхьэкІа Урысейпсо конгрессым хэтахэр зытепсэлъыхьа Іуэху нэхъыщхьэр Степанов Андрейрэ.

- ИкІэм-нкІэжьм ди кьэралым щыІэтеубащ мы Іуэху гуэзвэгъуэм пэщІэт зэщІэхъеенымгъэ, - кьыхигъэщхьэхуэкІащ Степанов Андрей, зэІущІэр кьызэрыщыхьуам и гугъу щищым. - ЩІалэгъуалэм кьагурыІуэн хуейщ я жажьлыр кьагъэсын папщІэ я жьым кьрахьуэр ахъшэ зэратыр. Фадэм кьыдэкІуэу шынагъуэщ -укьызэщІэзэзыгъапльэ» адрей псыхэкІэри, ахэр ди кьэралым кьызэребгъэрыкІуэ химиие щхъухьщ.

Зэлущ1эм прихьэлІаехэм зэакьылгъуу кьаупьытащ фадзмрэ наркотикхэмрэ зэрапэщэтын, псом хуэмыдэу щІалэгъуалэр кьыззэрырагъэлын программэ тэмэмхэр ящэбыхуэн папщІэ нэхъыбэрэ зэІущІэн хуейуэ.

ХЬэЛЫШХ Аннэ.

Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Парламентым и депутатхэм гу зылъатапхъэ

Республикэм законхэр кьыдзэшІыгъэкІ и органым и зи чэзу зэІущІэр 2012 гъэм мазаем и 29-м КъБР-м и Парламентым и Унэм щекІуэкІынущ.

ЗэІущІэм щыщІидзэнэр сыхьэти 10-рэ.

КъБР-м и Парламентым и пресс-Іуэхущ1апІэ.

ООН-м и Секретарь Нэхъыщхьэ Пан Ги Мун къэрал къэралыгъуэхэм я лигэм (ЛАГ) и лІыкІуэу Сириемрэ игъэкІуащ ешыр зыпэрыт къулыкъум нэхъапэІуэкІэ тета Кофи Аннан.

«Кофи Аннан игъэзэщІэнущ Сириемрэ залым зехьэнымрэ цІыхум и хуитыныгъэхэр кьызэпыудыныгъэ кьыщызэтегъэуВыІэныМ, а къэралыр зэрыт кризисым мамыру кьызэрыхэкІыфмэ Іэмалхэр къэгъуэтыныМ пыщІа къэлэнхэр», - щыжаІэ ООН-мрэ ЛАГ-мрэ я Секретарь Нэхъыщхьэху Пан Ги Мунрэ Набиль аль-Арабирэ кьызэдащта заявленэм.

Фигу къэдгъэкІыжьынщи, 2011 гъэм и Іэтатхэпэ льандзэр увэрыкьым Сириеи и правительствэм и бийуэ зыкьыщызэІыІэтахэр. Мамыру псэу цІыхухэр, хабзэхъуэм органхэм я лэжьакІуэхэр зэрыхэкІуэдам теуха хуэзбарыщІэхэр махуэ хэсс къат. ООН-м кьызэрригъэІыгъэмкІэ, апхуэдэу, ирихьэхэм я бжьыгъэр щыІэ мини 5-м щІигъуащ. Абы щыщу цІыху минитІым щІигъур хабзэхъуэмэ органхэм я лэжьакІуэу жеІэ Сириеи и властым.

● Хъыбарыф1

Арктикэм к1уэну загъэхьэзэр

2015 гъэ пщІондэ Китаймрэ Щ1ыпІэр Ищхьэрэ полюсым и гъэІуэнущ экспедициэ 2. КНР-м Антарктидэмрэ Арктикэмрэ я Іуэхукіэ и къэрал управленэм кьызэригъэпэгъуэмкІэ, абы Ищхьэрэ полюсым зыщыгъэбыдэным дяпэкІэ къаруушхуэ ирихьэлІэнущ. Китайм дежкІэ а щІыпІэм мыхьэнэщхуэ зэриІэр гурыІуэгъуэ тщІещІ а къэрал управленэр зэрыщІэр къудейми.

ДыкъэзыІухъуреихь дунейми Арктикэм и дуней щытыкІэми зэрызэхъуэжар Китаймрэ кьыжьэхэмыуэу кьанэркъым. Аращ КНР-м и щІэныгъэлІхэм я мылылъэ щІыпІэм гулъытэшхуэ щІыхуащІыр, - жеІэ а управленэм и лэжьакІуэхэм ящящ зым.

- 2013 гъэм КНР-м псым триутІыпщхэнущ мылкъутэ кьуэхьыщІэ. Абы и ужькІэ Китайм зэУ Арктикэмэ Антарктидэмэ хуэгъэкІуэнущ экспедицэ щхьэхуэхэр, а мылылъэ щІыпІэхэр джьным кьаруушхуэ ирихьэлІэу, - жеІэ КНР-м дуней щытыкІэмкІэ (климатологиемкІэ) и центрым и лэжьакІуэ Ции Ван.

Абы зи гугъу ищІ мылкъутэ кьуэхьыщІэр зэпкърыпхьхэм яух. Абы и уасэщ доллар мелуан 200 хуэдиз, хуэкъутэнущ зы метррэ ныкьуэм щІигъу зи Іувагъ мылхэр икІи пІалъэ кІыхькІэ хы гъуэгуанэ тетым хуэщІащ.

Дунейм и щытыкІэнур

«meteonovosti.ru» сайтым къэзэритымкІэ, Налшык мащІэу пшэ щытетынущ. Махуэм хуабэу градуси 2, жэщым щЫІэу градуси 4 щыІэнущ.

Дыгъэр кьыщІэкІынущ сыхьэти 8-рэ дакьикъэ 30-м, кьухьэжьнущ сыхьэт 18-рэ дакьикъэ 56-м.

Хьуам и псыгъэр процент 89-м нэсынущ.

Мазаем и 27, *блыщхьэ*

u Доминикан Республикэм и лъэпкъ гуфІэгъуэщ - 1844 гъэм къэрал щхьэхуит хьуащ.

u Мазаем и 27 - мэлыжьхьым и 14-хэм ящыстнэхэм я нэщІ маззэщ.

u Мазаем и 27 - гъатхэпэм и 23-хэм Женевэ (Швейцарие) щекІуэкІынущ ООН-м ЦІыхум и хуитныгъэхэмкІэ и совет-тым и 19-нэ сессие.

u Мазаем и 27 - гъатхэпэм и 8-хэм Париж (Франджы) щыІэзэхэтынущ ЮНЕСКО-м и Гъэззэщ1акІуэ советым и 189-нэ сессие.

u 1945 гъэм **Мэсэй Аслъэндджэрий** Совет Союзым и ЛІыхъужь цІэр кьыфІащащ.

Дунейм и щытыкІэнур

«meteonovosti.ru» сайтым къэзэритымкІэ, Налшык мащІэу пшэ щытетынущ. Махуэм хуабэу градуси 3, жэщым щЫІэу градуси 2 - 3 щыІэнущ.

Дыгъэр кьыщІэкІынущ сыхьэти 8-рэ дакьикъэ 28-м, кьухьэжьнущ сыхьэт 18-рэ дакьикъэ 58-м.

Хьуам и псыгъэр процент 89-м нэсынущ.

Пл1анэпэр зыгъэхьэзырар ГЪУЩІО Зарифщ.

Мазаем и 26, *тхьэмахуэ*

u 1992 гъэм Ходжалы кьалэм кьыщыхьуа гуауэм хэкІуэдахэм я фэеплъ махуэр Азербайджаным щагъэлъапІэ.

u 1991 гъэм Ираким и дзэр Кувейтым и щІыналъэм ирахужащ.

u Сенегалым президент щыхахьинущ.

u 1712 гъэм Урысейм и пащтыхь Петр I и унафэкІэ Тулэ кьыщыззрагъэпэщащ Іэщэ щызэпкъраплъэ завод.

u 1990 гъэм Советыдзэр Чехословакием кьрашыжьи щІадзащ.

Дунейм и щытыкІэнур

«meteonovosti.ru» сайтым къэзэритымкІэ, Налшык мащІэу пшэ щытетынущ. Махуэм хуабэу градуси 2, жэщым щЫІэу градуси 4 щыІэнущ.

Дыгъэр кьыщІэкІынущ сыхьэти 8-рэ дакьикъэ 33-м, кьухьэжьнущ сыхьэт 18-рэ дакьикъэ 54-м.

Хьуам и псыгъэр процент 90-м нэсынущ.

Мазаем и 26, *тхьэмахуэ*

u 1992 гъэм Ходжалы кьалэм кьыщыхьуа гуауэм хэкІуэдахэм я фэеплъ махуэр Азербайджаным щагъэлъапІэ.

u 1991 гъэм Ираким и дзэр Кувейтым и щІыналъэм ирахужащ.

u Сенегалым президент щыхахьинущ.

u 1712 гъэм Урысейм и пащтыхь Петр I и унафэкІэ Тулэ кьыщыззрагъэпэщащ Іэщэ щызэпкъраплъэ завод.

u 1990 гъэм Советыдзэр Чехословакием кьрашыжьи щІадзащ.

Дунейм и щытыкІэнур

«meteonovosti.ru» сайтым къэзэритымкІэ, Налшык мащІэу пшэ щытетынущ. Махуэм хуабэу градуси 3, жэщым щЫІэу градуси 2 - 3 щыІэнущ.

Дыгъэр кьыщІэкІынущ сыхьэти 8-рэ дакьикъэ 28-м, кьухьэжьнущ сыхьэт 18-рэ дакьикъэ 58-м.

Хьуам и псыгъэр процент 89-м нэсынущ.

Пл1анэпэр зыгъэхьэзырар ГЪУЩІО Зарифщ.

Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Іэтащхьэ и Указ

Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и мэкъумэш хозяйствэм щІыхь зиІэ и лэжьакІуэ» щІэ льапІэр фІэщыным и Іуэхукіэ

Республикэм и мэкъумэш хозяйствэм зегъэужьыным кьаруушуэ зэрырихьлІам икІи илъэс куэд льандзэр хэзылэлу зэрылажьэм папщІэ «Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и мэкъумэш хозяйствэм щІыхь зиІэ и лэжьакІуэ» щІэ льапІэр фІэщын **Рахаев Исмэхьил Абдулэрим и кьуэм** - Шэрэдж муниципальнэ районым щыщ Безенги къуажэ жылагъуэм и Іэтащхьэм.

Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Іэтащхьэ КЪАНОКЪУЭ Арсен

Налшык къалэ
2012 гъэм мазаем и 20-м
№29-УГ

● КъБР-м и Оперативнэ штабым къет

Сакьыр Тхьэм ехьумэ

Республикэм и щ1ыхуэу щ1Іэ зыхуэтщ1хэ!

УФ-м и Президентыр, щ1ыпІэ унафэр зезыгъакІуэ лІыкІуэ органхэм я депутатхэр щ1ыхьэхьуэм дыщ1ыхьэхьуэну лъэхъэщ1эм терроризмкІэ щ1ыпагъэ щ1ы1эщ1. Я щ1ыныкъуэ экстремистхэм адыгэр я мурадщ КъБР-м щ1ыпІэ щ1ытыкІэр зэІагъэхьэну, диверсие Іуэхуэхэр зэхащІыхьыну.

ЦІЫХУХЭМ я гъащІэр зыхьынкІэ хьуну щІэпхъаджагъэхэр кьэмыхьэн папщІэ, КъБР-м и Оперативнэ штабым ЦІыхухэм захуегъаІэз сакьыр. Жылагъуэ транспортым фыщисым, цІыху зэхуэсыпІэхэм фыщыщыІэм деж, шэч фэзыгъэщІ хьэпшып зэмылІэужьыгъуэхэм гульытэншэу фаблэмкІ. Апхуэдэхэм дежь зыхуэфащэ кьулыкъущІапІэхэм фыпсалъэ. Апхуэдэу гуплъагъ фхэлъу фыщытмэ, фи гъащІэри фи гъунэгъуэхэм я гъащІэри фызыта хьунущ.

Терроризм щІэпхъаджагъэхэр ялэжьыну зэрагъэхьэзырым, цІыху гуэрхэм лагьым Іэрыщ1эхэр, Іэщэ зэраІэм щыгъуазэ фыхьуамэ, шэч фэзыгъэщІ хьэпшып флъэгъуамэ, щІэпхъаджагъэ ялэжьынкІэ хьуну гурыщхьэу зыхуэфащІ цІыхухэм фахуэзамэ, хабзэхьуэмэ органхэм ихЫщІапІэкІэ хьыбар егъэщІэ.

Фэ кьыббгъэдэкІ апхуэдэ дэтхэнэ зы хьыбарри фІэкІыпІэ имыІэу ябащІыгъэнущ икІи хабзэр хьуэмыи, цІыхуэхэм шыпагъуэ кьатемыгъэхьэным хуэунэтІауэ зыхуэфащэ Іуэху псори зэфІагъэкІынущ. Апхуэдэ хьыбархэр кьызэбгъэдэкІа цІыхуэхэр КъБР-м и Оперативнэ штабым хэІуцІыІуэ ищІынукъым.

ИкІэщІыпІэкІэ фызэдэпсалъэ хьуну телефонхэр:

КъБР-м и Оперативнэ штабым - **48-15-48**;

УФ-м и ФСБ-м и Управленэу КъБР-м щыІэм - **48-16-02, 48-15-81**;

КъБР-м щыІэ МВД-м - **40-49-10, 49-50-62**;

УФ-м и МВД-м и Управленэ нэхъыщхьэу Кавказ Ищхьэрэ федеральнэ щыІныгъэм щыІэм и «Э» центрым - **42-70-52**;

Урысейм Следственкомкі и комитетым Следственкомкі и управленэу КъБР-м щыІэм - **77-64-22;**

УФ-м и МЧС-м и Управленэ нэхъыщхьэу КъБР-м щыІэм - **39-99-99**.

■ Зэ1ущ1эхэр ■ Іуэху еплъыкІэ ■ Дифі догъэльапІэ

КЪЭБЭРДЕЙ

■ ТВ, радио нэтыныхэр ■ Щ1эбэт кьыдэкІыгъэ ■ Малъхъэдис

«Кабардино-Балкарская правда» газетым и редактор нэхъыщхьэ Болэт Арсен

● Къудыкъу

«Кабардино-Балкарская правда» газетым и редактор нэхъыщхьэу яГъэуна Болэт Арсен редакцым и лэжьакІуэхэм эсэмахуэу яхишащ КъБР-м ЦІыхубзэ хьыбарегъащІэ Іуэхущапіэхэмкі и и къэрал комитетым и унафэщІ Кьумахуэ Мухьэдин.

Болэт Арсен Хьэбыж и къуэр Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм щІыхь зиІэ и журналистыр, КъБР-м и Парламентымрэ Правительствэмрэ я щІыхь тхылъхэр, республикэм и министерствэ, ведомствэ зыбжанэм я дипломхэр кьратащ. 2007 гъэм ар ильэсым и журналист нэхъыфІу кьалытащ.

Болэт Арсен 1963 гъэм Тырныауэ къалэм кьыщалъхуащ, Бахъсэн дзт курыт еджапІэ №3-р кьиухащ. «Автозапчасть» заводым электромонтеру щылэжьащ. Стратегие мыхьэнэ зиІэ ракетэ дзэхэм кьулыкъу щищІащ.

КъБКъУ-м тхыдэмрэ филологиемкІэ и кьудамэр кьухэрі, «Советская молодежь» газетым и корреспондент зыльэпсэуІуэ щытащ. 1994 -1996 гъэхэм «Северный Кавказ», «Комсомольская правда», «Вести городов Юга России» газетхэм я собкорру щытащ. 1996 гъэм щегъэжьауэ 2000 гъэм нэсыху Налшык къалэм и щІыналъэ администрацэм и пресс-Іуэхущапіэм и унафэщІу, абы щыІэкІуэу «Нальчикские новости», «Моя республика» газетхэм я редактору лэжьащ. Абы и ужькІэ илъэситкІэ УФ-м и Суд Нэхъыщхьэу КъБР-м щыІэм и суд департаментым и пресс-Іуэхущапіэм и унафэщІу щытащ.

2009 гъэм и мазаем щегъэжьауэ нобэм къэс «Московский комсомолец» в Кабардино-Балкарии» газетым и редактор нэхъыщхьэщ, иджьари а къалэныр зэдгъэкІ.

«Кабардино-Балкарская правда» газетым Болэт Арсен илъэсиблкІэ щылэжьащ информацмкІэ, публицистикэмкІэ, спортымкІэ и къудамэм и унафэщІу, абы кьыхэкІыу лэжьыгъэм фІыуэ щыцІэрыІуэщ.

Болэт Арсен унагъэщ, балигъ хьуауэ бынитІ иІэщ.

Лъэпкъ Іуэщ1ыгъэ:

ФІыуэ пльъагъу Іуэхум Іэр хуэжьыІэщІэщ.

Къабэрдей-Балъкъарым и экономикэр: къикIуэтыпIэ щыIэкъым

(ПэщIэдзэр 1-нэ нап.)

Абыхъм къадэкIуэу, «Кавказ Ищхьэрэ федеральнэ округым, Краснодар краим, Адыгэ Республикэм турист кластер къыщыдзэгъэпэщыным и Iуэхугъэ» Урысей Федерацым и Правительствэм къыщта унафэм ипхъ иткIэ, турист-рекреацэ экономикэ щыIалъэ хэхаэр Къабэрдей-Балъкъарым и муниципальнэ щыIалъэу щыи - Iуащхьэмахуэ, Шэрдэж, Шэрдэжи районхэм кьыщыIэрагъэпэщыну я мурадщ. Абыхъм Дзэлыкъуэ районри яхэгъэхэнымкIэ щыIэ Iэмалхэм хоплъэ. Абы туризмым и Iэнатlэм екъэлIа проектхэр гъэзэщIэнымкIэ щыIэ Iэмалхэм гъэуэна пIалъэм гъуэ нэхъ тынш кьыщынчу, сыту жыпIэмэ инвесторхэм дзэпкъыкъыныгъэ пыухыкIахэр етыныбмкIэ, псалъэм папщIэ, налогхэмкIэ яхудэчыкъыныбмкIэ, Iэмалхэр кьыдэзыргъэпэщынчу.

Iуащхьэмахуэ льапэ дунейпсо мардэхэм ящеэзэгъ бгыльыжэ комплекс щызэтегъэуэвэныжкIэ ди мурадыр дэ Iэщыбэ тщIынукъым икIи абы папщIэ инвестицэу ахьшэшхэу кьызэщIэгъэуIуэным дяпэкIи делэжьынуф.

- Куэдым жаIэу щытащ терроризм пэщIэтынымкIэ щытыкIэ пыухыкIа зэрыщагъэувам кьыхэжьIу Iуащхьэмахуэ льапэ зыгъэпсэхуакIуэ дяпэкIэ зыри мыкIуэну щыIэкъым ральытэр. Турист щыIалъэм зыгъэпсэхуакIуэхэр ихьэну хуит ящIыжа нэужь, а щыIэпIэм щыIэ щытыкIэм зихуэда? Иджыпсту абы ущыIэну щынагъуэкъэ?

- Апхуэдэу жызыIэу щытахэр Iуащхьэмахуэ льапэ щымыIахэрщ, абы и дахагъэр зымыльэгъуахэрщ икIи а щыIэпIэм хабзэр зэрыщыIэзэрагъэувэжьым теухуауэ пресс-сэм кьытехуа гъэгъэ зэгъэшIэн игъэшынахэрщ. Европэм и щыгу нэхъ льагэ дыдэм и дежьбэхэм зэ нэхъ мыхьуми лыжэкIэ кьежэхэм эзи ар игу ихунчуныкIи икIи зэпымыуэу кьытригъэзэжьурэ кьэкIуэнущ. Туристхэр а щыналъэм ихьэну хуит зэрращыжу, Iуащхьэмахуэ льапэ щыIэ пансионатхэмрэ хьэщIэщхэмрэ лыжэкIэ кьэжьхьыныр фыуэ зыльагъуэхэр щIэз хьужу хуежьащ. Уэсым щIигъэна джабэхэм я гуапэу кьыщажьихь Москва, Санкт-Петербург, Ставрополь краим щыщ туристхэм. Iуащхьэмахуэ льапэ туризмымкIэ и комплексым зэуэ щыху мин 15-м нэблагъэ кьырнгэблэгъэфынущ. Дэ щэсынIэ дохьэ абыхъм щынагъуэ кьаззэрыгемыхьэнумкIэ. Абдзэр нэсу кьыззэрегъэпэщынчу кьарузэхэу Iэнатlэхэмрэ уней хьумакIуэ Iуэхущlапlэхэмрэ я лэжьакIуэхэм.

КIапсэ гъуэгуэгъэ зэрыщыщIэжьыу зыхуей хуагъэзащ, абыхъм я техникэ щытыкIэр кьапщытащ, Iэмэпсымэхэм я лэжьэкIэм ягъэуба пIалъэм кьриубыдэу кIэльопуль, лэжьакIуэхэм я Iэщагъэм хагъэхъуащ. Азау, Чегет хуейхэм а щыIэхэм щекIуэкIым зэрыкIэпхыльыпль Iэмэпсымэхэр щыгъэувыныр нагъэблэгъащ. КьежэжьпIэ псори кьахухьащ, гъуэгугъэпльагъуэ тхыгъэхэр щыфIадзащ. Апхуэдэу нэм кьыIуидзэу фIэльц бгы лыжэкIэ кьыщажьхьы щыпIэхэм щызекIуэ хабзэхэр. Щымахуэм ирихьэлIэу хьэзыр ящащ уэс Iэрыщ зэрыгракIутэ Iэмэпсымэр. Азау хуейр зэIуэзэпэщ ящIащ. Аращи, Iуащхьэмахуэ льапэ фыкьебелагъэ!

- Дотащхэр зэрыгъэмащIэкIэ Къабэрдей-Балъкъарыр Кавказ Ищхьэрэ федеральнэ щIыналъэм хиубыдэ адрей и гъунэгъуэм фыкIэ кьахощ. Абы зыбжанэрэ тепсэльыхьащ УФ-м и Президентым и полномочнэ лIыкIуэу мы щIыналъэм щыIэ Хлопонин Александри. АтIэ мы зэманым кьэвгъэсэбэн кьэрал ахьшэмрэ уней мылькумрэ сыт хуэдиз хьурэ?

- Иджыпсту шэч кьытумыхьажу кьэбгъэльагъуэ хьунущ дотащхэр зэпымыуэу нэхъ мащIэ зэрыщIыр: 2005 гъэм ахэр процент 72-рэ хьууэ щытамэ, 2010 гъэм зэрыкIуар процент 48,7-рэщ, 2011 гъэм процент 45,7-м нэсу едгъэхьанну дгъэуващ. Дотащхэм ди лэжьыгъэр зэрелыстар дэ псом япэу кьыззэрегъэтIасхьэр дэ кьэдлэжьыжь хэхъуэхэр нэхъыбэ зэрыщIыщым и хьэкIкIэщ. Ахэр зэрыщIыщым и кьыщалъэ Берд Хьэзрэталий Тыркум щыщ Къайсэр милайстым и губернатор Яхэгуаущ Нихьэт тыгъэ ирет. *Къайсэр къалэ. 2002 гъэ*

Щикъухьащ адыгэр дунеижьым

●Iуэху епIыкIэ

Лэжьыгъэкlэщ Iуэхухэр зэрыдагъэкIыр

УФ-м и Премьер-министр Путин Владимир къытырригъэдза «Захуагъэ зэтетыгъуэн, Урысейм и социальнэ политикэр» тхыгъэр, ипэжьыпIэкIэ жыпIэмэ, къэралым щыIэ социальнэ щытыкIэр игъэфIэкIуэным хуэунэтIа программэщ. Абы къыхэкIыу уимыгъэпIейтейуэ къанэрэкъым. Премьерым Iуэху куэд кьыхэзыщIыкъуэ, щIэныгъэ зэгъэзгъэуэтыным и лъэныкъуэкIэ социальнэ захуагъэ зэтетхъуэрэным, школ-хэм я лэжьакIэр зэтеуухуэным щегъэжьауэ сабийхэм щIэныгъэ гуэдзэн зэрырагъэзгъэуэтыр аргуэру кьэралым и унафэм щIэгъуэжьыным нэсу. Мис а мужьрей Iуэхум нэхъ зэпкърыхауэ дыкъэзытеуыбIэну дыхуейт.

ЩIэныгъэ гуэдзэн зэрырагъэгъуэт щыкIэм иужьрей илъэсхэм хуэфащэ гулъытэ зэрыхуамыщIыжьым кьыхэхкIыу гъэсэныгъэри екIэкIуащ икIи абы кьрикIуэ мыхъумыщIагъэ кьыхэхкI, щIалэхэмрэ хьыджэбзхэмрэ щIэныгъэ пыухыкIа ягъуэтауэ гъащIэм хьыкъу хуежьа псоми, ахэр хэуумуи цIыхухэми нэхъ ихуэгугъуIэ хъуащ.

Дэ шэч кьэзытехьэркъым иджыпсту Урысейм и идеологиер сабийхэм ерэ фIыцэ зэхащIыкIыу зэрыхуежьэу гурыгъэIуэн зэрыщIэдзапIхьэм, абы папщIэ школхэм щыIа сабий зэгъэзэнагъэхэр кьызэгъэпэщыжьын зэрыхуейм. ЦIыкIухэм яфIэгъэщIэгъуэныр, я гумрэ я псэмрэ нэхъ зыкIэрыпщIар нэхъ псыхущIэу кьащта, я кьыхуеджэныгъэ купщIэншэхэм нэхърэ.

Иджыблагъэ дэ дахуэзауэ щытащ Чартан кьуажэм дэт интернат-еджапIэм щIэс сабийхэм. Дыбзыщынкъым, дэ тIэкIу дыIэнкIэт, сыту жыпIэмэ, щIыкIуэр я ныбжькIэ хуабжьу зэщIэкъщыкIырт икIи а псоми зэхуэдэу яфIэгъэщIэгъэныгъэ купщIэншэхэм псалъэмакъ тхуемыгъэкIуэкIыну кьытIыкIыурт. Ауэ республикэм и тхыдэм, абы щыпсэу цIыкIухэм ятеуухуа хьыбарэм ирогъ щыму щIэдзIуащ.

Дэ щыгъуэ зэрыкъуэкIуащ, ди республикэм щыпсэу ныбжьыщIэхэм я нэхъыбэр щыгъуазэкъым Къабэрдей-Балъкъарым и тхыдэм и хъэгъэм кьыщыщIэ. Абыхъм акъыпкъ къызыхахын Iуэхуэр нэгъуэщI хэхуэхэм кьыщалъхьхуэну гъуэнтIэ пыухыкIагъэ дагъэщI, гъэсэныгъэм хуэфащэ гулъытэ игъуэтыжьыну уагъэгъуэ.

КОТЛЯРОВХЭ Мариерэ Викторрэ.

●Зэпеуэхэр

«Школ унафэщI нэхъыфI-2012»

Хабзэ хъуауэ, илъэс зыбжанэ ящIэнурэ ди къралым щокIуэжьI курыт еджапIэхэм я унафэщIхэм я урысейпсо зэпеуэ. Мазаем и 1-м я ятла мыгъэрей зэхъэзэхуэри нэхъыбэу зытрауухуэр школхэм я унафэщIхэм я эффIкI псори нэсу къэгъэнэIуэныщ.

ЗэпеуэМ хэтыну ирагъэблагъэ ди къэралым и курыт еджапIэхэм я унафэщIхэр. Абыхъм я лэжьэкIэр, Iуэху бгъэдыхьэкIэр кьапщытэнщ егъэджэныгъэм фIыуэ хэзыщIыкIэхэм, нэхъапэм екIуэкIа зэхьэзэхуэхэм щытекIуа школ унафэщIхэм.

Зэпеуэр екIуэкIынущ 2012 гъэм и мазае - щокIуэгъуэ мазэхэм. Зэхьэзэхуэр IыхьитIу зэщIхьащIыкъ. Абы хэтыну гукъыдэж зыщIа школ унафэщIхэм мазаем и 8-м кьыщыщIадзауэ мэлыжьыхьым и 15 пщIондэ я дэфтэрхэр ягъэхьан хуейщ зэпеуэм и сайт хэхам: http://konkurs.direktor.ru. Эссе жанрым иту гъэхъэзыра а дэфтэрым, еджапIэм и пашэм унафэщIыным щызыIэригъэхьа екIуэлIэныгъэхэм кьадэкIуэу, кьыщыгъэлъэгъуэу щытын хуейщ абы и нэIм щIэт Iэщагъэлъ Iхэм я зэфIэкIхэр школым и зыужьныгъэм зэрыхуиунэтI щыкIкIэхэри. Ар игъэнэхъыщхьэу, зэпеуэм и кьэпщытакIуэ гупым и унафэщI, «Директор школы» журналым и редактор нэхъыщхьэ Ушаков Константин жаIэ: «Гупым зэгурыIуэныгъэр щытепщэу щытыным мыхьэнэшхуэ иIэщ и Iуэхур дэкIынымкIэ. Ауэ щыхьукIэ егъэджакIуэхэм я кьалэн нэхъыщхьэр я гъэсэжэм щIэныгъэ куурэ гъэсэныгъэфIрэ егъэпсэутыныпэ. Арат абы гулытэ хэха хуэщIыпхъэу кьыщIэтлытагъ».

Дэфтэрхэр сайтым егъэхь хъунущ мэлыжьыхьым и 15 пщIондэ. Ахэр псори зэхуэхьэса хъуа нэужь, абыхъм хэпльэнущ кьэпщытакIуэ-хэр. Абыхъм яхэтщ къэрал органхэм, жылагъуэ зэгухэзныгъэхэм я лIыкIуэхэр, егъэджакIуэ щIрыIуэхэр, егъэджэныгъэ Iэнатlэм фIыуэ хэзыщIыкI экспертхэр. Абыхъм япэ щIыкIэ кьыхахынущ нэхъ купщIафIэу икIи хьэлэмэту кьалытэ дэфтэрхэр. Ахэр зи Iэдакъэщ кIэхэм я щIэхэр жэпэуэгъуэм и 1-м нэIуэ кьэхъунущ. Нужьжь, щэкIуэгъуэм и кIэхэм дежьдэфтэрхэм ящыщу нэхъыфI дыдэхэр зей щкол унафэщIхэр зэпеуэм и еТуанэ Iыхьэм хэтыну Москва ирагъэблагъэнущ. Ахэр утыкум щытепсэльыхьынущ я екъэлIэныгъэхэм хэкIыпIэ хуэхъуахэм, я Iуэху зехьэкIэм зэпеуэм и кьыззэгъэпэщащIуэхэмрэ кьэпщытакIуэ гупымрэ щыгъуазэ ящIынущ. Школ унафэщIхэр хэт хъунущ «ФIыуэ тлъагъу ди школ директор» зэпеуэми. Абы щызэхьэзэхуэнухэм я нэхъыфIхэр кьыхэзыхынур абыхэм папщIэ онлайн-IэIэтым хэтыну егъэджакIуэхэрщ, еджапIуэхэрщ, адэ-анэхэрщ. А унэтIыныгъэм хэтыну гукъыдэж зыщIу унафэщIхэм я лъэIу тхылъхэр http://konkurs.direktor.ru сайтым мэлыжьыхьым и 16-м кьыщыщIадзауэ ягъэхь хъунущ. ФIыуэ плъагъу, пщIэ лъахуэпщI уи школ унафэщIым щхьэкIэ Iэ пIэт хъунущ фокIадэм и 30 пщIондэ.

Зэпеуэм щытекIуэхэр ягъэпэжэнущ 2012 гъэм и щэкIуэгъуэ мазэм. Абыхъм ираты щIыхь, фIыщIэ тхылъхэр, саугъэт лъапIэхэр. Ахэр кьаблагъэдзэкIынущ зэпеуэр кьыззэгъэпэща «Директор школы» журналым, апхуэдэу абы дэIэпыкIуахэу Социальэ IуэхугъуэщIэхэр дэIыгъыныкIэ «Вольное Дело» фондым, Panasonik, «Стади-Центр», Mimio, 1С компаниехэм, нэгъуэщIхэми. Зэхьэзэхуэм и утыкум кьрахьэ дэфтэр нэхъыфIхэм ятеуухуа тхыгъэхэр «Директор школы» журналым кьытрадзэнущ. «ФIыуэ тлъагъу ди директор» унэтIыныгъэм щытекIуэ школ унафэщIми зэпеуэм и щIыхь тхылъыр фепль саугъэтэ кьратынущ.

КIУЖ Инэ,
КъБР-м Егъэджэныгъэмрэ щIэныгъэмкIэ и министерствэм и пресс-Iуэхущlапlэм и лэжьакIуэ.

●ФщIэн папщIэ

Сом мелуани 150-м нэблагъэ

ЛЭЖЬЫГЪЭМ фэбжь хэзыхахэм ират страховойахьшэм мы гъэм и щыIыщым щегъэжьауэ хагъэхъуащ. Иджы ар Къэбэрдей-Балъкъэрым щыщу цIыху минитIым щIигъуэ иЗрыхьэнущ. Абыхъм я нэхъыбэр - 1692-р - лэжьапIэм фэбжь хэзыхахэр уз гъэтIылъа зиЗрэщ. Зыпльжьын зыщхьэщыжьмытыжхэм иратки гущыIагъынущ.

2012 гъэм щIыщыIэм и 1 пщIондэ яГъэувауэ мазэ кьэс ят апхуэдэ ахьшэ псоми процентэ 6-кIэ хэхъуауэ. Ауэ абыхъм я куэдагъэр нэхъыбэ дыдэу ят хъуну хабзэкIэ яГъэува сом 55.900-м фIагъэкI хъункъым. Зэ етыгъуэу хуахьыну зыхуигрэ яГъэбгджыпащ - ар сом 72.701-рэ кIэпIейкIэ 20-рэ мэхъу.

«Iэжьыгъэ Iэнатlэм кьыщыхъу насыпыншагъэхэмрэ уз гъэтIылъахэмрэ тещIыкьуауэ фIэжьIыпIэ зэмыIэ социальнэ страховэмкIэ мазэ кьэс ят страховой ахьшэр индексащ зэращI коэффициентыр зэрагъэувым и Iуэхукъэ: 2011 гъэм дыгъэгъазэм и 22-м Урысей Федерацым и Правительствэм кьыщта Унафэ №1084-м зэрыщыгъэзыхуам тету, УФ-м Социальнэ страхованэмкIэ и фондым и Къэбэрдей-Балъкъэр щIыналъэ кьудамэм и Iэщагъэлъэпхэм индексащ ирагъэкIуэкIащ.

УФ-м Социальнэ страхованэмкIэ и фондым и щIыналъэ кьудамэм гъэкъапIэм фэбжь щызыгъэтхэм мазэ кьэс и гъэмэ и псоми процентэ 6-кIэ хэхъуауэ. Ауэ абыхъм я куэдагъэр нэхъыбэ дыдэу ят хъуну хабзэкIэ яГъэува сом 12-м щIигъу яхухех. Мы гъэм а щIыщIэ я куэдагъэр 150-м нэблагъэ хуэзащIэгъэуIуэну я мурадщ.

Къэбэрдей-Балъкъэрым Социальэ страховани-мкIэ и фондым и пресс-Iуэхущlапlэ.

●Шэрэдж куей

Ягу къагъэкIыж

Къэщкъэтау поселкэм щызэхэтащ советыдзэр Афганистэм кьызэрырашыжрэ илъэс 23-рэ зэрырикъуам теухуа пэжIу. Абы ирихьэлIащ куейм и унафэщIхэр, жылагъуэ организацэхэм я лIыкIуэхэр, еджакIуэхэр.

АФГАНИСТАНЫМ щыIа щIалэхэм я реэрыгъэжьагъэ кьыщыгъэ и унафэщI ТхьэгъэлэджэкIэ Тимур зэрыжиIамкIэ, ди щIалэ 1800-рэ а зауэм хэтащ, 40-м щIигъу Шэрэдж куейм щыщщ.

- Ди жагъуэ зэрыхъунщи, псоми кьагъэззэжакъым - 55-р хэкIуэдащ. Ахэр зэи тщыгъупщэнукъым, - жиIащ ТхьэгъэлэджэкIэм.

- Ильэсибгъуэрэ мазитIкIэ абыхъм я кьалэныр щIыхь пылъу хамэщIым щрахьэкIащ. Хэку заузшхуэм и лъэхъэнэм хьэзаб инхэр зышэча ди цIыкуэбр афган лъэпкым кьыщхьэщыхьа гуэзэгъуэм пэмыдджэжу хъуакъым. А зауэр дэтхэнэ ди зы кьалэми кьуажэми кьылъэIэсащ, кьытщIэхъуэ щIэблэм ар ящIэн хуейщ, - кьыхигъэщащ муниципалитетым и Iэтащхэ Темиржанов Махьтэ.

ЗэIущIэм хэтахэм хэкIуэдахэр ягу кьагъэжьажащ, абыхъм я фэеплым удз гъэгъахэр трагъэльащ.

БОЗИЕВЭ Залинэ.

●Къэрал къулыкъущIапIэхэм

ЕтIуанэ илъэс ныкъуэм зэфIагъэкIынчэр щагъэбелджылы

КъБР-м и Правительствэм и Унэм мазаем и 14-м щекIуэкIащ «Къэбэрдей-Балъкъэрым и Муниципальнэ щIыналъэхэм я совет» ассоциациэр «ЩIыпIэ самоуправленэм и Урысейпсо Совет» жылагъуэ организацэм и республикэ кьудамэм рэ я зэIущIэ зэхэт.

АСМО-М и ПравилЕнэМ и Iэтащхьэ **Пэнагуэ Максим** зытепсэльыхьынчэр игъэбелджыла нэужь, зэхьыхьэм щыIэзэпкърахащ «Зэпымыуэгъуэхэр» бизнес-зэгурыIуэныгъэхэр хьэрычэтыщIэхэмрэ жылагъуэхэм я социально-экономикэ зыужьныныгъэм хуащI хэлъхьэныгъэр зыхуэдэр. КъБР-м и муниципальнэ щIыналъэхэм я зэгурыIуныгъэм и гъэзэщIакIуэ унафэщI **Маслов Николай** зэрыжиIамкIэ, «Урысей Федерацым щIыпIэ самоуправленэ кьыщызэгъэпэщыныжкIэ псоми якуэгъэз хабзэхэм я Iуэхугъэ ирагъэжьауэ федеральнэ законым щыубзыхуахэр нэхъыфIэ зыгъэзащIэн мурадкIэ, муниципалитетхэмрэ унафэр зезыгъакIуэ Iэнатlэхэмрэ «ЗэIыхьэхъуэр» бизнес-зэгурыIуныгъэм я гъэлъапIэ щIыпIэхэм жыджэру ядолажьэ. Абыхъм ящыщ куэд нэгъуэщI щIыпIэхэм щыпсэуми, я хэкур зыщагъэзгъупщэрэкъым, муниципальнэ щIыналъэхэм щеIуэкIэ жылагъуэ-политикэ Iуэхугъуэхэм хэтщ, дэIэпыкъуэгъу мэхъу. ЩIыпIэ самоуправленэхэм я мызакъуэу, щытыкIэ гугъым кьихута цIыху щхьэхуэхэм, зауэм и ветеранхэм, сабий накъыгъэдыкъуэхэм, республикэм и щIыхьыр зыхьумэ спортсменхэм зыщIагъакъуэ, еджакIуэ ящыхьфIхэм стипендие хухах.

- Къапщтэмэ, Прохладнэ муниципальнэ районым и хьэрычэтыщIэу 49-рэ, Iуэхущlапlэу 8 псапащIэ Iуэхугъэм хэтщ. Лэскэн куейм щыщу нэгъуэщI щIыпIэхэм щылажьэхэр кьызыщIэкIа жылагъуэхэм сом мелуан 71-м щIигъыкIэ ядэIэпыкьыгъ. Абыкъ тракторри 2, пхъэнкIигъ зэрыдаш машинэ, экскаватор, автобус цIыкIу, дзэм зэрелъэз Iэмэпсымэхэр, псы кьыщIэщыпIэхэм папщIэ насосри 3 кьащхэхущ, кхъи 4 кьыщызыхьахэр зэрагъэпэщыжащ, нэгъуэщI Iуэхугъэр зэфIагъэкIащ, - кьигъэльэгъуащ Маслов Николай. - Iуащхьэмахуэ районым и хьэрычэтыщIэхэм социальнэ, коммунальнэ Iэнатlэхэм, хуэмыщIахэм, зауэм хэтахэм, сабий ныкъуэдыкъуэхэм сом мелуан 15-рэ мин онхэм фIэкIа нэгъуэщIхэм Баксэн кьэлэ округым щIыпIэ самоуправленэмкIэ и советым и депутатхэм псапащIэ Iуэхугъуэхэр щIэх-щIэхыкъэ кьызэрагъэпэщу, Тэрч хэрейм и хьэрычэтыщIэхэр Дей кьуажэм зэмджэыт щыухуэныжьмкIэ, Плановскэ, Красноармейскэ жылагъуэхэм я кьхъэ зыхуей хуэгъэзэныжьмкIэ щIэтхъэкIуэн хъуащ. Новэ Баксэн кьуажэм и «Газель» автобус щIыкIым хуэдэ кьыхуащхэхуащ. Апхуэдэу еджапIэхэр, ЩэнхабзэмкIэ унэхэр, сабий гъэсапIэхэр зэрагъэпэщащIыжащ, хуэмыщIахэм, спортсменхэм, зи ныбжь хэкIуэтахэм сом мелуани 10-м нэблагъэкIэ ядэIэпыкьыгъ.

Къэпсэлъам зэрыжиIамкIэ, Шэрдэж районым и жылагъуэхэм кьыдэкIа хьэрычэтыщIэхэр щIыпIэм кьыщызэрагъэпэщ Iуэхугъэхэм кьыдержу хэтщ. Унафэр зезыгъакIуэ Iэнатlэхэм я ГъусэУ Балъкъэр Ипщэрэ Безенигурэ «Къуажэм и махуэ» зыфIащуа гуфIэгъэ зэхьэхьэхэр щрагъэжьакIащ, щынкIэзэгъ-гимнастикэ щрагъэжьащ. КъыщыцIэмащIащуэ, стадионхэр, физкультурэ, узыншагъэр щрагъэфIакIуэ комплексхэр уэхуэныжькIэ ядэIэпыкьыгъ, дзжаблэхэм, амбулаторэхэм Iэмэпсымэхэр кьыхуащIэхуащ, хуэмыщIахэм, унагъуэшхуэхэм мылькуитI зыщIагъэкъуащ. Куейм и хьэрычэтыщIэхэм я Iуэхугъуэхэм сом мелуан 20-м щIигъу хуэзащIэгъуэщ. Арутн, Май, Дзэлыкъуэ муниципальнэ районхэм я хьэрычэтыщIэхэри я жылагъуэхэм хъарзынэу ядолэпыкъу.

- Арами, «Зэпымыуэхэр» бизнес-зэгурыныгъэхэр, псапащIэ фондхэр кьызэрагъэпэщыным республикэм и щIыналъэ псоми зэхуэдэу щегугъуркъым, мылькум и нэгъуэщI кьыхэкIыпIэхэр кьалъыхъуркъым. Апхуэдэу хэхъуащхъэ зиЗ хьэрычэтыщIэхэм яхэтщ кьызыдэкIа жылэм зегъэужьыным емыплалIэхэри. Муниципальнэ щIыналъэхэм я Iэтащхьэхэм я кьалэнщ кьалэхэм, кьуажэхэм щеIуэкIэ Iуэхугъэхэм хьэрычэтыщIэхэр нэхъ жыджэру хащэну. ЩIыпIэ самоуправленэхэм я советхэм кьапэщытащ республикэм и хьэрычэтыщIэхэмрэ бизнес-зэгурыныгъэхэмрэ ирагъэкIуэну псалъащ Iуэхугъэр нэхъ зыубгъуагъуэ хэIущIыпу я ящIыну, - кьыхигъэщащ АСМО-м и гъэзэщIакIуэ унафэщIым.

Абы жиIаэхэм дыщIагъэжу зэхьэхьэм кьыщIэкIащ Баксэн кьалэ округым щIыпIэ самоуправленэмкIэ и советым и Iэтащхьэм и кьуэдзэ **Бырхьэн Залинэ**, Аруан, Iуащхьэмахуэ районхэм щIыпIэ самоуправленэмкIэ я советхэм я тхьэмадэхэр **КIуш Валерэ, Отаров Исмэхьим**, Анзорей кьуажэ администрацэм и унафэщI **Кьэжэр Светланэ** сымэ. Ахэр щхьэхуэу кьытеувыIащ уней электрокъарумкIэ кьалэныр процент 105,4-кIэ ягъэзэщIащ. Мы Iуэхущlапlэм нэгъабэ налогыу сом мелуани 138-рэ итащ, абы щыщу федеральнэ бюджетым сом мелуан 58-рэ, республикэм еIм - 78-рэ ялъыс. КъыщыпэмыщIауэ, «Русгидро» компаниеи и хэхъуэм кьыхэкIыу Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и бюджетым сом мелуан 637-рэ кьриутащ ди псыэлектростанцым папщIэ.

Къыхэгъэщыпхъэщ, Къэбэрдей-Балъкъэр псыэлектростанцэр «Русгидро» ОАО-м 2007 гъэм зэрыгъэгъахьэрэ, абыхъм я лэжьэкIэр егъэфIэкIуэным, щIэ яуухуэным трагъэкIуадэу щыта мылькум хуэдэ 2-кIэ зэрыкъэхуащ. Мы Iуэхущlапlэм нэгъабэ хуэдэ 2-кIэ зэрыкъэхуащ. Абы и фIыщIэщ 2011 гъэм ар сом мелуан 47,2-м зэрыныэблэгъащ, Аушыджэр, Мухол ГЭС-хэм я агрегатхэр зэрыщIэтыу кьызэрагъэщIэрэщIажар. 3-нэ, Акъбащ, Мухол ГЭС-хэм мафIэсым щыщ щыхъуэмэ автоматикэ Iэмэпсымэщ Iэхэр щагъэуващ. Аушыджэр, Кьащхэтау станцхэм щынагъуэнщIэ пылъу я лэжьыгъэр кьызэрагъэпэщ Iэмэпсымэхэр яIэ хъуащ.

Бахъсэн ГЭС-м 2011 гъэм и кIыхьагъкIэ елэжьащ. Абы и унафэщIхэм я мурадщ 2012 гъэм и бадзэуэгъуэм ирихьэлIэу псыэлектростанцыр щIэрыщIэу зэрагъэуэжыну. Гу зылъытапхъэхэм ящыщ 2011 гъэм и зы махуэ кьэмынэу Бахъсэн ГЭС-м цIыху 500-м нэс зэрыщылажьари. Абыхъм ящыщу 350-р Къэбэрдей-Балъкъэрым щыпсэуагъэрщ.

Электростанцхэм елэжьхэм я пщэ далъхьэж Iуэхугъуэхэм ящыщщ зыпэгъунэгъу жылагъуэхэм зэран яхуэмыхьыныр. Бахьщитэмэ, Бахъсэн ГЭС-р щызэрагъэпэщыжым Зекиэгуэ ХьэтIохъущкIуэйрэ техникэ хьэлъэм щызэхакъута гъуэгуэкэмрэ лъэмыжхэмрэ щIэрыщIэу зэрагъэпэщыжащ. Зекиэгуэ кьуажэщIащ. Бахъсэн ГЭС-р щызэрагъэпэщыжым Зекиэгуэ Хьэтхъущкъуэйрэ, Исльэмей кьуажищым Бахъсэн ГЭС-м кьекIуалIэ бжьамийхэм псы кьахухи щыну.

2013 гъэм кьриубыдэу ди республикэм Зэрэгъыж, Балъкъэр Ипщэ псыэлектростанцхэм лэжьэн щIадзэнущ. Абы нэмыщI, Iэмэн нэхъ жьжьэхэм тещIыхьа мурадыфIэри яIэщ. Апхуэдэщ, псалъэм папщIэ, Курп ГЭС-хэр уухуэныр.

КЪУМАХУЭ Аслъэн.

●Электрокъару

IэнатIэр йофIакIуэ

«РусГидро» ОАО-м и Къэбэрдей-Балъкъэр кьудамэм 2011 гъэм иригъэкIуэкIа лэжьыгъэр кьыщипщытэж пресс-конференц республикэм и журналистхэм папщIэ кьыззэригъэпэщащ.

КЪУДАМЭМ и унафэщI Отаров Къурмэн зэрыжиIащи, гъэ блэкIам къриубыдэу Къэбэрдей-Балъкъэрым щыIэ псыэлектростанцхэм кьатын хуей электрокъарумкIэ кьалэныр процент 105,4-кIэ ягъэзэщIащ. Мы Iуэхущlапlэм нэгъабэ налогыу сом мелуани 138-рэ итащ, абы щыщу федеральнэ бюджетым сом мелуан 58-рэ, республикэм еIм - 78-рэ ялъыс. КъыщыпэмыщIауэ, «РусГидро» компаниеи и хэхъуэм кьыхэкIыу Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и бюджетым сом мелуан 637-рэ кьриутащ ди псыэлектростанцым папщIэ.

Къыхэгъэщыпхъэщ, Къэбэрдей-Балъкъэр псыэлектростанцэр «РусГидро» ОАО-м зэрыгъэгъахьэрэ, абыхъм я лэжьыгъэр псыэлектростанцым зэран яхуэмыхьыныр. Бахьщитэмэ, Бахъсэн ГЭС-р щызэрагъэпэщыжым Зекиэгуэ ХьэтIохъущкIуэйрэ техникэ хьэлъэм щызэхакъута гъуэгуэкэмрэ лъэмыжхэмрэ щIэрыщIэу зэрагъэпэщыжащ. Зекиэгуэ кьуажэщIащ. Бахъсэн ГЭС-р щызэрагъэпэщыжым Зекиэгуэ Хьэтхъущкъуэйрэ, Исльэмей кьуажищым Бахъсэн ГЭС-м кьекIуалIэ бжьамийхэм псы кьахухи щыну.

2013 гъэм кьриубыдэу ди республикэм Зэрэгъыж, Балъкъэр Ипщэ псыэлектростанцхэм лэжьэн щIадзэнущ. Абы нэмыщI, Iэмэн нэхъ жьжьэхэм тещIыхьа мурадыфIэри яIэщ. Апхуэдэщ, псалъэм папщIэ, Курп ГЭС-хэр уухуэныр.

КЪУМАХУЭ Аслъэн.

● Дифі догъэлъапІэ

Угупсысэмэц зыщыбужьынур

***Нобэ ильэс 60 ирикъу Ажахъуэ Къанщобий нэхъ гьунэгъуэ фэдгъэцІыхуну мурад дахэ диІат. Ауэ нэхъыфІ дыдэу мы махуэм цІыхум хуэпщІэфынур и жагъуэ умыщІынращи, гулытэ лей зыфІэмыфІ, Дунейпсо Адыгэ Хасэм и тхьэмадэм зытхутемыхьэлъыхьа и екъулІэныгъэхэм я пІэкІэ щІэщыгъуэ къыщхьэуа и гупсысэжри фп пащхьэ ныдолхьэ.**

- Ильэс 60-м сыт гъащІэм къыхьихьэр, ильэсгъэкІыр, пщыкІухьым, ІэщІрэ хым кьыбгурымыІуауэ?

- ГъащІэм махуэ кьэс зыгуэрым ухуегъасэ, ухуегъэІущ. Нэхъыбэрэ упсэуху, нэхъыбэ эпщыкІ мэхъу. Абы нэмыщІ, кьыбгуроІуэ щІалэгъуэм узэлъхуэгъуэ, узэхъуапсэу щытхэм щыщ куэдым мыхьэнэ зэрамыІэр.

- Сыт-тІэ мыхьэнэ зиІэр?

- Дэтхэнэ цІыхуми гурыІъ гуэрхэр иІэщ. Абыхэм замыхъэжку щыткъым. ГъащІэмэ зехьэуэж, узэрэ зыбохьуэж, уи гурыІъхэмэ захъуэж. Пщэ, зызымыхъуэжу кьэнэн гуэрэн щыІщ. Уэ узыхъмыаразыжкмэ, тэмэму упсэуфырыкъым, упсэри тыншырыкъым. Ауэ узыхуей псори кьохьуІэну гъащІэм щыгугъ хъунукъым. Мыхьэнэ нэхьыбэ зиІэ щыІщ, пхуэзэфІэкІмэ хьарзынэу. ИтІани, узыхуейр кьызэрохьуІам кьикІыбкъым уэ зыгуэрым нэхьрэ унэхьыфІу. Ар уэ апхуэдэу кьэпльытэжу аркъудейщ. Адрейхэм абы мыхьэнэ гуэрэн ирамытІнкІэ мэхъу. Аращи, зытетхыхьэн хуейр адрейхэм кьахуэсэбэным гуэрэн гъащІэм хэтхэрауэ кьыщІэкІынщ. Езым щапхьэ гуэр кьыхимыхьинумэ, сыт зыгуэрым теуХуа тхьэгъэ еджэу цІыхум зэман щІигъкІуедынур?

- ЦІыхум зыгуэр кьыхэрехъуІэ кьудейр щапхьэ пхуэхуькъым. И Іуэху бгъдыдихьэкІэращ нэхъ удэхьхьэхьір.

- Ар уэзреплщ. И гъащІэ гуэргуми удихьэхынкІэхъунущ, и Іуэху бгъэдыхьэкІэр кьыпфэмыІуэхуХэу. Уопльь и гъащІэр зэрекІуэкІами, «Дауэ хуэзфІэкІа ар?» - жыбоІэри уогупсыс. ГъащІэр купщІэ закъуэкІэ кьыпхуэІуэтэну щыткъым. Зэрыщыту захуи, зэрыщыту кьуанши щыІэкъым. Зым джежІэ пэжыр адрейм джежІэ щыуагъэщ. Ауэ, сэ сызэрепльымкІэ, уэ пщІэ зыхуэпщыкьифу, пщІэ кьыпхуэщу, пэжу ущытыфынну кьохьуІэмэ, тэмэмщ. Дэтхэнэ цІыхури зыкьымыгъэпщІэжу зэпльыхьыфмэ, гъащІэм кьыщІыхуэгъуэтынущ щІыщІыхуэмыарэзыжьыни щІыщІыуаи. ЩыщІэныгъэ гуэр зимыІэ щыІэкъым. КьарукІэ зыгуэр зыщыбгъэгупщэжьну уэхтынкІэ кьуэщ, психологхэм зэрыкъаІэм хуэдэу, угиурэ уи щхьэрэ зэтемыкІын щхьэкІэ. Арри хьэлбэлыхькъым. Уэ езым кьыбзыхьгъуэтыжа зэкІпІэу аращ ар, ингу зэмыбгъэжьын щхьэкІэ. Ар уи щхьэ Іуэхущ. Цыхум сэбэн ухуэхъынуи нэгъуэщІ. Сыт цІыхухэр лІыхъжьхъэм ятеуХуа фильмхэм щеплтыир, псалъэм папщІэ, маршал Жуковым теухуауэ? Ахэр зэрыдагъэпытагъуэ кьыщІэкІынущ, психологхэм зэрыкъаІэм хуэдэу, Ауэ ахэр дэхьэтыжагъ зэхэнэми езым кьыхэзыщыІэхурщ, и бгъэдыхьэкІэрщ ди пащхьэ кьрилъхьэр. Ар зытепсэльыхь цІыхур нэгъуэщІ зыгуэру кьыщІэкІынщ зэрыщытар. ЦІыху зэхуэмыдэхэм а лІыхъжьхьэр зыбжьыкІу яІагъкІу. Ауэ, «Пэж жызоІэ» пхуэжьІэнукъым. Дэзыгъэльагъэр и мурадым зэрыльэбгъэ кьудейуэ аращ: е зи гугъу ищІым нэхьри и пщІэр нІэтыну, е ар щапхьэ кьигъэжьу цІыхухэр фІым тригъэгушхуэну. Мыбы хуэдэ фІыхъуфынущ жиІэ щыкІэу. Псори зэльытар цІыхур утыку кьизышъэ зыхуищІыж мурадращ: гъэсэныгъэ е кьыхуеджэныгъэ гуэр. Мы дунейм сыт хуэдэ Іуэху ущримыхьэлІэми, ауэ пльаГъу къудейракъым зытещІыхьэн Хэт хэбі хуейр - аращ нэхьапэр. Зыдгъэгубзыгъэ щхьэкІэ зи гурыгуаэзкІэ къатщІэр нэхъыбэщ, ауэ ар ищІэрэ псори акъылым и закъуэ-

кьым дІэщІ зыщІыр. Ари гъащІэм щыщ.

- ЦІхьэж зы пльапІэ гуэр дІІэщ, абы дытелЭбэмэ - дигу хэхьуэу, дыблэІэбыкІмэ - дигу хэщІу. Уэ сыт уигу хэзыгъэщІыр?

- Дунейм къэпкІухьрэ уеплъмэ, тэмэму кьызэгъэпщэчу псэу жылагъуэ уроХьэлІэ - кьуажэ ирехьу, кьалэ ирехьу, къралрехьу. Кьыбогъэзэжри уоплъри: «Дэ щхьэ апхуэдэу дыщымытрэ?» - жыбоІэ.

- Сыт-тІэ дыщІыщымытыр?

- Абы щхьэусыгъуэ куэд иІэщ. Апхуэдэм нэсахэр куэдым блэкІащ. Абы нэмыщІ е щапхьэ зытрах хьун гъунэгъу яІащ е зыгуэр кьахьыкащ. Дэзышеин, ящэ изыгъащІи е езыхэм зэфІэкІышхуэ зыІэтІ, пашэ гуэр кьахэкІащ. Цивилизацэр кьежьэри, алыджхэм, урымхэм щапхьэ кьытрахьыуэ Европэм зиужьащ. Америкэм Австралиеми я щэнхабзэр яхьри, ар здахьар зэрыхьуамрэ абы и пэ щыламрэ зэхуеплъ. Уэ узрихьэлІар импере зыгІтІущ: Урысейр, Ираныр, Тыркур. Лъэщыгъуэм ивуаэу зэрызехьэ уи гъунэгъухэм зыІуи укъамыбжу, зэм зым укьищтэу, зэм адрейм укьыщтэу. Уэ зыкъэлэпэтыкуи зэлъпльыкьифмэ, гъащІэм кьыщІыхуэгъуэтынущ щІызыхуэмыарэзыжьыни щІыщІыуаи. ЩыщІэныгъэ гуэр зимыІэ щыІэкъым. КьарукІэ зыгуэр зыщыбгъэгупщэжьну уэхтынкІэ кьуэщ, психологхэм зэрыкъаІэм хуэдэу, уигурэ уи щхьэрэ зэтемыкІын щхьэкІэ. Арри хьэлбэлыхькъым. Уэ езым кьыбзыхьгъуэтыжа зэкІпІэу зэрыльэбгъэ щІыщІыуаи. ЩыщІэныгъэ гуэр зимыІэ щыІэкъым. КьарукІэ зыгуэр зыщыбгъэгупщэжьну уэхтынкІэ кьуэщ, психологхэм зэрыкъаІэм хуэдэу, уигурэ уи щхьэрэ зэтемыкІын щхьэкІэ. Ар хьэлбэлыхькъым. Уэ ежьмрэ зэрыкъаІэм хуэдэу, ар здахьар зэрыхьуамрэ абы и пэ щыламрэ зэхуеплъ. Уэ узрихьэлІар импере зыгІтІущ: Урысейр, Ираныр, Тыркур. Лъэщыгъуэм ивуаэу зэрызехьэ уи гъунэгъухэм зыІуи укъамыбжу, зэм зым укьищтэу, зэм адрейм укьыщтэу. Уэ зыкъэлэпэтыкуи зэлъпльыкьифмэ, гъащІэм кьыщІыхуэгъуэтынущ щІыщІыуаи. ЩыщІэныгъэ гуэр зимыІэ щыІэкъым. КьарукІэ зыгуэр зыщыбгъэгупщэжьну щхьэкІэ нэгъэсауэ кьэпэсэбэпрэ?

- Щхьэж езым и хуитыныгъэр зыщынэсыр ещІэж. Совет зэманымрэ ящжьыр зэбгъапщэ хьунущ. А зэманым Іуэху утыку кьиплъхьэмэ, утекІуэзэнкІи хьунут. Псори зэхуэдэн хуейт, кьагъэувэ жьипхъэм уикІ хьунутэкъым. Ар блэкІащ. Хуитныныгъэ уиІэщ зэхьэнкъым, узэджэн кьыхэпхьнуми, уэ зыгуэр щІэуэ кьэбгупсысыну щытми, Ауэ абы дыхэмыкьхьэзыру зэхуэмыкьхьэзыру кьыщІэкІащ. Дэ ди тхьідэм зыІэзэригъэзар пльаГъурэ? Феодализмым зиужьын имыухауэ капитализмым уэру зыщІужь кьэралым ухагъэхьащ. Уи пльаБкъэр зэхэкІтэ, зыбжьыкІу пльаГъу. Аращи, «Пэж жызоІэ» пхужьІэнукъым. Дэзыгъэльагъэр и мурадым зэрыльэбгъэ кьудейуэ аращ: е зи гугъу ищІым нэхьри и пщІэр нІэтыну, е ар щапхьэ кьигъэжьу цІыхухэр фІым тригъэгушхуэну. Мыбы хуэдэ фІыхъуфынущ жиІэ щыкІэу. Псори зэльытар цІыхур утыку кьизышъэ зыхуищІыж мурадращ: гъэсэныгъэ е кьыхуеджэныгъэ гуэр. Мы дунейм сыт хуэдэ Іуэху ущримыхьэлІэми, ауэ пльаГъу къудейракъым зытещІыхьэн Хэт абы хуейр - аращ нэхьапэр. Зыдгъэгубзыгъэ щхьэкІэ зи гугъуагуаэзкІэ къатщІэр нэхьыбэщ, ауэ абы и щхьэ ящІэрэ псори акъылым и закъуэ-

щхьэусыгъуэ куэд мэхъу зыщІыпІи ущІынэмысар. ИтІэ, иджы апхуэдэу хьуащи, дэ зэкІыпІэ зыри дгІэжжьыш, зыри дыхьхунукъым жыпІэу утыдысыкынри тэмэмкъым.

- ДиІэщ дэ хэкІыпІэ, кьэдмыгъэсэбэпу араш.

- ИтІэ, уиІэ хэкІыпІэ, кьэумыгъэсэбэпмэ?

- Кьэбгъэсэбэпыну акьыл пхуримыкьымэ-щэ? Псалъэм папщІэ, си хущхьуэр Іэнэм тетщ, си пащхьэм иту, ауэ сефэрккым. Сыт сыщІемыфэр?

- Уефэфыркъыми. Е кьыбгурыІуэркъым абы уефэн эрыхьуейр *(мэдыхьэшх)*. Е уефэми уэзэгъыныкъым.

Дэ цІыху хъарзынэхэр кьытхэкІащ, цІэрыІуэ хьуаХэу. И насыпкъикІрэ езыми хэльэт иІэмэ - зыгуэр кьохьулІэ ди цІыхум, а Іуэху гугъуСыгъухэми дыкьызэрыкІэрыхуэми емыльытауэ. Уэзэрыпэгэни щапхьэ пхуэхьуни дэгъэуэ диІэщ. Ди ди тхьідэр апхуэдизкІэ гъащІэгъэщІ иІи кьылъейщи, утетхьыхьыни, фильм тепхъыни, утыку кьипхьэнуи Іэмал уиІэмэ, пхуэзэфІэкІыу щытмэ, тельыджэщ.

- ФІыр щапхьэ тщІыуэ дэ езым зыдужьыным и пІэкІэ а зыгъэльэгъуэн гукъыдэжым нэхъ дытекІуадэу кьыскощхьу. Ди интеллигентхэм зыжьэу жаІэ щІэныгъэ дызэрримащІэр. Ауэ нэхъ дызэлІэлІэн хуейр сыт хуэдэ щІэныгъэ кьудамэрэ? Кьэрадыштэ зэхэтыкІэм теухуа политикэрэ? Хьэмэ тэмэму зыхэдмышІыкІ динра? Е «дунейпсо цивилизацэ» жыхуаІэу дызыльэщІэмыхьэр?

- ЗэкІэ мы льэныкьуэмкІэ дыкьІэнщи, адрейр зэманкІэ дгъэІэпхъуэнщ, жыпІэмэ - пхуэзэфІэкІынукъым. Мобыскіи мыдрейм кІи кІуэн кьыпхэкІынущ. Ауэ щІалэгуалэм щІэныгъэ иумытъэгъуэтмэ, лъабжьэ иумытуэ щытмэ, зы льэныкьуэкІэ гъэсэныгъэ иумыгъэщІмэ, гугъу ьхунущ. ИтІани льэпкъ, кьалэдэс, кьуажэдэс жиІэ щхьэкІэ, псори зы щытыкІэ ягъуэ, зы льагъаІым нэсауэ щыткъым ахэр. Уэ нобэ ижу итыр кьыщІэтІ, е и лъабжьэм кьыщыщІэздэзэнщи, абы хуэкІуэу тщІынщ жыпІэмэ, ятэ итхэм гулъэф ІухуогъуІ. Абыхэм Іэмал яІэн хуейщ адэжІэ, нэхъ льагэжу заужьынкъым. Иджыпсту, псалъэм папщІэ, маклІэуэри Европэм, Америкэм щоджэ, дэни макІуэри щоладжьэ адыгэхэр. Апхуэдэу совет властыр кьыхохьэ, ильэс 70 докІри, аргуэрыр зэтокъутэж. Кьуажэм, унагъуэм щызекІуэ адыгэ хабзэр совет зэманым зэкІуэдащ, иджы етІуанэу мэкІуэд. Пхъуэмэфырыкъым. Кьалэ щэнхабзэр зэтеуда Іуэху ущримыхьэлІэми, ауэ пльаГъу къудейракъым зытещІыхьэн Хэт абы хуейр - аращ нэхьапэр. Зыдгъэгубзыгъэ щхьэкІэ зи гурыгуаэзкІэ къатщІэр нэхьыбэщ, ауэ абы и щхьэ ящІэрэ псори акъылым и закъуэ-

рагъэгъуэтауэ кьэкІуэжажэм я Іуэху зэрэхьэр.

- Кьызыхэлар зэрамыпэсыжу жыпІэ?

- Апхуэдэу щхьэр абыхэм ятхымкІэ зыгурыбгъэІуэфынущ - ар кьызэдэкІуэжа кьуажэм я щытыкІэр, я псэукІэр, я щІэныгъэр здынэсырэ мо еджауэ дуней псом кьыщенІуэжыкІыжа Алин жиІащи: «Сыт пщІэн, Хьэсет бацэжь цІыкІу, дызэреджэр урысібзэщ» *(мэдыхьэшх)*. ГъэщІэгъуэн ядей гъащІэм хэтщ, дунеймэ хэльщ. Ар кьыбгурыуІэн щхьэкІэ упэжьын, зиупсысэн хуейщ. Улажьэмэщ зыщыбужьыр. Ауэ улэжьэну, угупсысэну ухуэмейуэ зыгуэрым жиІар согъэзащІэ жыпІэмэ, псэ зыІымыт Іэмэпсымэ кьудей ухьуу араш. Дауэ апхуэдэу зэрызыбужьынур?

- Сирием ис адыгэхэр къэкІуэжьыфын хуэдэу Іуэхум зеужьри, фІым дыщогугъ. Уэ дауэ уеплърэ, уи фІэщ хуэдэу кьыдэхьулІэну?

- Абы цІыхухэр зэрытепсэльыхьыр сфІэгъэщІэгъэнщ. Псори зыхуэкІэжьыр мис мыпхуэдэ бгъэдыхьэкІэщ: зэхуэзащ, тепсэльыхьащ, ятхьжащ.

- Сыт щхьэкІэ? Тхьэмахуэм и кІуэцІкІэ лІыкІуэхэр кьыхахьыу Урысей Федерацэм кьыбгъэщІэн пэжкъэ?

- Мы Іуэхур гугъуу зэхэпщ, и щхьэ течаеу зэытемыпсэльыхьыфр куэди кьыхэзэрыхьу. Иджыпсту цІыху пщыкІуплІ мазитІым и кІуэцІкІэ кьэкІуэжаэ «Нарт» хьэщІэщым щІэсщ. СириемщІыщ студенту щэм нэблагъэ щыІэщ мыбы. Езы Сириемзы минищэм щІигъу щопсэу. Иджы кьэкІуэжьыними, мозауэ здэкІуэкІым зыри щыпхуэщІэрхьым. УкъмкІыну тыншкъым. Кьэхъунур ящІэркъым. Ахэр зэрыхуа щытыкІэрри щІагъуэжьым. Мыбы жамыІэ куэд хэльщ. Журналистхэм фи кьалэныр я жамыІэр кьажьэдэфшурэ псалъэмакъ фщІынрат. Ягъэм журналистхэр щыІащ, зы Іуэху щхьэхуэм тетхыхьэу, абы и льэныкьуэ псоми щыІуэхуэу. Абыхэм я тхыгъэхэм дежьэрт, деджэрт.

- Сыт хуэдэ газет нэхъ удэзыхьэхыр укьеджну?

- ТхыкІэм сыдекьэх. Зэгъапщэт ди газетхэмрэ «Коммерсант», «Российская газета», адрейхэр. КьыщыбгъфІэмыІуэхур сыт фи гуапэм еджэрэ емыдджэрэ? Ар кьызыхьэкІыр гъэщІэгъэнщ. Адрейхэм ямытхыр пІтхын хуейщ, пэжкъэ? АдыгэбзэкІэ зы газет закъуэ кьыдэжІыу зэращ, пІражьир дапщэ зэрыльэр?

- СщІэркъым и бжьгъэр, ауэ щхьэусыгъуэр дэ дызэрымытхэфым и закъуэкъым, газетым едэжэрин жыджэр дыдзэу щыткъым.

- Ар совет зэманым и гупсысэкІэщ. А зи гугъу тщІа «Коммерсант»-м хуэдэ газетхэр щ Іыху щхьэхуэхэм я мылькужІэ мэлажьэ, абы кьэралым и ахьшэ хэльхкым, кьэзыгъэпсэуф езыхэм кьалэжьыкъщ. Газетым ущледжэн хуейр абы хьыбарыщІэ, аналитикэ тетыр гъэщІэгъэн, сэбэн зэрыхьуращ. Уи лэжьыгъэмкІэ кьэбгъэсэбэпыну, экономикэ ирехьу, политикэ ирехьу гъэтк. дзэрыгъэхэр щІэзыгъэ. Абы и ужь дызэриптыр ар зи гуапэм едэжэрэ емыдджэрэ? Ар кьызыхьэкІыр гъэщІэгъэнщ. Адрейхэм ямытхыр пІтхын хуейщ, пэжкъэ? АдыгэбзэкІэ зы газет закъуэ кьыдэжІыу зэращ, пІражьир дапщэ зэрыльэр?

- СщІэркъым и бжьгъэр, ауэ щхьэусыгъуэр дэ дызэрымытхэфым и закъуэкъым, газетым едэжэрин жыджэр дыдзэу щыткъым.

- Ар ужь дызэриптыр ар зи гуапэ мыхьэнэкъым. Си кьалэну сыбжьр хуэму, Іэуэльауэ лей хэмыту тхуэзэфІэкІыр тщІэнращ. Псалъэм папщІэ, хьэмэжэ зэхуэдэу «черкес»-кІэ кьыдэджэн хуэдэу, адыгэ льэпкъ псори зыиуэ дызэрыщытым этнологиемрэ антропологиемкІэ институтыр щыхьэт зэрытехьэуар - абы политикэм щыхьэнэжьауэ щІэнэ. Абы и ужь дызэриптыр ар зи гуапэ мыхьэнукъым ящІамэ, ди мурадым дытелЭбэфынутэкъым. Дигу хегъахьэу адыгэм ди щхьэр льагэу щІэтІэт Мэз Карин Эверест зэрыщыкІэм хуэдэ, ДАХ-р зыщІэс пэшыр кьэтщэхужащ, тІэкІу зетхьэн ди гугъэщ, нэхь ин тщІынуи ди льэхэтщ. Гъэльэгъуэныгъэ гуэрхэр пщы хьун хуэдэу, кьыбгъэдэт щхьэгъэбгъуэ зэрыщыкІэ, А зи гугъу тщІа «Коммерсант»-м хуэдэ газетхэр щ Іыху щхьэхуэхэм я мылькужІэ мэлажьэ, абы кьэралым и ахьшэ хэльхкым, кьэзыгъэпсэуф езыхэм кьалэжьыкъщ. Абы и ужь дызэриптыр ар зи гуапэ мыхьэнукъым абы ехьэлІа кьэхуэгъэныгъэхэр зэрегъэкІыпхъэ Іэмалхэмрэ хуэдэ гупсысэхэмрэ Іуэху ептыкІэхэмрэ.

Кафедрэм и Іуэхур зэрырегъэфІакІуэм кьыдэкІуэу, езы Сэкиймк и зэфІэкІхэр нэхъ льагэж хъуащ. И щІэныгъэмрэ зэфІэкІхэмрэ, кафедрэм щІызэфІах ежьыгъэмрэ зэрырагъаджэ методикэмрэ иригъэфІэкІуэн пащІэ, Риммэ щІэхщІэхъуэ кІуащ хамэ зэрыгъэгъэнэ. Ар жьыджэру хэтащ хамэбзэр егъэджьным и Іуэхуэ Германием, Франджым, Финландиемк, Швециемк, нэгъэщІ щыпІэхэм щІызэхуашэ дунейпсо конференцхэм, абыхэм щыІэ еджапІэ нэхъыщхьэхэм я лэжьэкІэ мардэхэм щыгъуазэ зыхуищІу. 1994 гъэм педагогикэ академием Сэкиймк щыщІызэІуихащ германыбгъэхэр дыхьымкІэ аспирантурэ икІи абы и лэжьыгъэр кьызыхуэтынщу зэтриубгъэ. А ильэсхэм Сэкиймк мурад ещІ уней еджапІэ нэхъыщхьэ кьызэІуихыну икІи абы и убзыхукІэ хъунум ёолэжь.

1992 гъэм ирихьэлІэу Риммэ игъэхъзыращ «Штриттматтер Эрвин и художественэ дунейр» доктор диссертацэр. А лэжьыгъэм пщІэшхэу щиащ щІэныгъэ дунейм. Филологие щІэныгъэхэм я доктор хъуа адыгэ бзыльхъугъэм УФ-м Егъэджэныгъэмрэ щІэныгъэмкІэ и министерствэм и унафэкІэ къыфІащауэ щытащ профессор цІэ тхьэцэр.

Куэд дэмыкІыу щІэныгъэлІхэм нэрылъагъу ящыхъуащ Сэкиймк и акъылфІагъым кьыхуа екъулІэныгъэхэр. 1995 гъэм абы кьызэІуихащ уней еджапІэ нэхъыщхьэ - Армавир лингвистикэ социальнэ институт (АЛСИ). Риммэ и гъуэгу абы щылэжьащ лъэпкъ щІэныгъэлІ щІэрыІуэхэу Сэкиймк Нурдин, Бэчыжь Лейла сымэ, зыщыуэщІхэри. Мы зэманым институтыр иофІакІуэ, зеужь. Зыхуеину щІэныгъэ, методикэ, техникэ лъабжьэшхуэ зиІэ а еджапІэм щІалэгъуалэр Іэщ Іагъэ 15-м щыхьрагъаджэ, бзэм епха кьэхуэтэныгъэхэр щрагъэжьуэ, Іуэху зехьэкІэ мардэщІэхэм зыщрагъэубгъу. Абыхэм ехьэлІа жэрдэмыщІэ куэд кьыщюжь институтым и кьызэгъэпэщащІхэм я Дженд. Краснодар крайм щыяпэ апхуэдэ еджапІэ нэхъыщхьэр кьаІытащ лъэпкъ щІэныгъэм зэзыгъэужь хэпхьэныгъэщІэхуэу.

Риммэ и щІэныгъэ школыр нобэ ябгъ Урысей Федерацэм и Ипщэ щІыналъэм и щІэныгъэ, щэнхабзэ, егъэджэныгъэ центру. Абы хохьэ Сэкиймк иджыпсту щригъаджэ, Армавир дэт кьэралпедагогическэ академием хамэ кьэралбзэхэр щрагъэдж и кафедрэм. И Іэнатіэм гурэ псэкІэ бгъэдэт лэжьакІуэ гумызагъэм абы кьыщикІуащ гъэ-гуанэ купщафІэ, ассистентым кьыщыщІэдзауэ профессорым нэс. ЩІэныгъэм хуэнэхъеиныр бзыльхъугъэм и зэфІэкІхэм щыхигъэхъащ Джавакишвили и цІэр зэрихьэу Тбилиси дэт кьэралуниверситетым. 1977 гъэм Риммэ ехьулІэныгъэ иІэу пхигъэкІащ и кандидат диссертацэр.

Абы и ужькІэ куэд дэмыкІыу Риммэ дзыхь кьыхуащІащ щылажьэ кафедрэм и унафэщІ кьалэныр. Іэщ Іагъэм 20-м щигъу кьызэщІэзыІуфыдэ а кафедрэм 1984 гъэм ирихьэлІэу егъэджакІуэ нэхъыжь кьудей яІэтэкъым, щІэныгъэхэм я кандидатхэм, докторхэм, доцентхэм, профессорхэм я гугъу умыщІхъхэми. УнафэщІ гумызагъэм, псом апэрауэ, мурад ищІащ зыхэт гупым я щІэныгъэм хригъэгъэхъуэну. Абы папщІэ Сэкиймк кафедрэм кьригъэблагъащ Москва, Дон Іус Ростов, Краснодар кьалэхэм я щІэныгъэлІ цІэрыІуэхэр. Ахэр я унафэщІу, чэнджэщэгъуэу, егъэджакІуэхэм я щІэныгъэм хагъахьэу хуежьащ: кьэхэтэныгъэхэр ирагъэкІуэкІырт, щІэныгъэ статьяхэр ятхырт, щІэныгъэ диссертацэхэр ягъэхьэзырырт. КьыкіэтыхьыкІуэ ильэс ныкъуэкІ кьрнубыдэу кафедрэм иІэ хъуащ щІэныгъэхэмкІэ япэ кандидатхэр, нэхъ ижьыІуэкІэ - щІэныгъэхэм я докторхэр. Ахэр хъуащ Сэкиймк кьызэригъэпэщащ щІэныгъэ школым и пльабжьэ. Ахэращ-кІуэхэри студентхэри зы ящІат бзэм хуаІэ льагъуныгъэм, ар зэрегъэджьпхъэмрэ абы ехьэлІа кьэхуэтэныгъэхэр зэрегъэкІыпхъэ Іэмалхэмрэ хуаІэ гупсысхэмрэ Іуэху епльыкІхэмрэ.

Кафедрэм и Іуэхур зэрырегъэфІакІуэм кьыдэкІуэу, езы Сэкиймк и зэфІэкІхэр нэхъ льагэж хъуащ. И щІэныгъэмрэ зэфІэкІхэмрэ, кафедрэм щІызэфІах ежьыгъэмрэ зэрырагъаджэ методикэмрэ иригъэфІэкІуэн пащІэ, Риммэ щІэхщІэхъуэ кІуащ хамэ зэрыгъэгъэнэ. Ар жьыджэру хэтащ хамэбзэр егъэджьным и Іуэхуэ Германием, Франджым, Финландиемк, Швециемк, нэгъэщІ щыпІэхэм щІызэхуашэ дунейпсо конференцхэм, абыхэм щыІэ еджапІэ нэхъыщхьэхэм я лэжьэкІэ мардэхэм щыгъуазэ зыхуищІу. 1994 гъэм педагогикэ академием Сэкиймк щыщІызэІуихащ германыбгъэхэр дыхьымкІэ аспирантурэ икІи абы и лэжьыгъэр кьызыхуэтынщу зэтриубгъэ. А ильэсхэм Сэкиймк мурад ещІ уней еджапІэ нэхъыщхьэ кьызэІуихыну икІи абы и убзыхукІэ хъунум ёолэжь.

1992 гъэм ирихьэлІэу Риммэ игъэхъзыращ «Штриттматтер Эрвин и художественэ дунейр» доктор диссертацэр. А лэжьыгъэм пщІэшхэу щиащ щІэныгъэ дунейм. Филологие щІэныгъэхэм я доктор хъуа адыгэ бзыльхъугъэм УФ-м Егъэджэныгъэмрэ щІэныгъэмкІэ и министерствэм и унафэкІэ къыфІащауэ щытащ профессор цІэ тхьэцэр.

Куэд дэмыкІыу щІэныгъэлІхэм нэрылъагъу ящыхъуащ Сэкиймк и акъылфІагъым кьыхуа екъулІэныгъэхэр. 1995 гъэм абы кьызэІуихащ уней еджапІэ нэхъыщхьэ - Армавир лингвистикэ социальнэ институт (АЛСИ). Риммэ и гъуэгу абы щылэжьащ лъэпкъ щІэныгъэлІ щІэрыІуэхэу Сэкиймк Нурдин, Бэчыжь Лейла сымэ, зыщыуэщІхэри. Мы зэманым институтыр иофІакІуэ, зеужь. Зыхуеину щІэныгъэ, методикэ, техникэ лъабжьэшхуэ зиІэ а еджапІэм щІалэгъуалэр Іэщ Іагъэ 15-м щыхьрагъаджэ, бзэм епха кьэхуэтэныгъэхэр щрагъэжьуэ, Іуэху зехьэкІэ мардэщІэхэм зыщрагъэубгъу. Абыхэм ехьэлІа жэрдэмыщІэ куэд кьыщюжь институтым и кьызэгъэпэщащІхэм я Дженд. Краснодар крайм щыяпэ апхуэдэ еджапІэ нэхъыщхьэр кьаІытащ лъэпкъ щІэныгъэм зэзыгъэужь хэпхьэныгъэщІэхуэу.

Риммэ и щІэныгъэ школыр нобэ ябгъ Урысей Федерацэм и Ипщэ щІыналъэм и щІэныгъэ, щэнхабзэ, егъэджэныгъэ центру. Абы хохьэ Сэкиймк иджыпсту щригъаджэ, Армавир дэт кьэралпедагогическэ академием хамэ кьэралбзэхэр щрагъэдж и кафедрэм, апхуэдэу АЛСИ-м и кафедри 3. Школым зэфІэкІхэр кьэхутэныгъэхэм я зэфІэкІхэр хаІытхэ щІэныгъэхэм я докторхэм, кандидатхэм, докторантхэм, аспирантхэм. Ахэр псори ёолэжь студентхэм ират щІэныгъэм и фІагъыр хэпхьэхуэным, ахэр кьэхутэныгъэщІэхэм хуаунэтІыным.

Ильэси 10-м щІигъуэу Сэкиймр хэтщ Кубань кьэралуниверситетымрэ Адыгей кьэралуниверситетымрэ доктор, кандидат диссертацІхэр щыпхьэхэІ я советхэм. Ар ирогушхуэ и унафэм щІэту зи щІэныгъэм хэзыгъахьуэ и гъэсэнхэм. Адыгэ бзыльхугъэ щыпкъэм и нэІэм щІэту яГъэхъзыра доктор диссертацэу 4, кандидат лэжьыгъэу 18 ехьулІэныгъэкІэ ихагъэкІащ. Абыхэм ящыщ дэтхэнэри хъуащ хамэбзэхэр джьныр езыгъэфІакІуэ хэпхьэныгъэ.

Апхуэдэ лэжьыгъэщхьэхэм я закъуэкъым Сэкиймр щІэрыІуэ зэхъуэкІыр. Куэд щытуэ-зэщ абы и кьалэмыпэм кьыпльыкІа щІэныгъэ лэжьыгъэхэм. Псори зэгъуэгъуэ ахэр 300-м щІегъу. Абыхэм ящэтщ монографиеу 22-рэ, щІэныгъэ статьяуэ 170-м щІигъу, тхьылъхэу, методикэ пособие зэхуэмыдэхэу 120-м нэс. Ахэр щэщІауэ кьыщагъэсэбэп ещІ еджапІэ нэхъыщхьэхэм я студентхэм, егъэджакІуэхэм.

Урысей Федерацэм, Кубаным щІэныгъэмкІэ щІыхь зиІэ я лэжьакІуэ, Оксфорд университетым «Илъэсыкъ и бзыльхугъэ дамыгъэр зыхуигъэфэщащ щІэныгъэ лэжьакІуэ пэрытыр а псоми кьадэкІуэу жылагъуэ Іуэхуэмэ щыщІэрыІуэщ. Ар хэтщ Урысейм и германистхэм, философхэм я зэгъуэныгъэхэм. Абыхэм щызэфІах Іуэхугъуэхэр Сэкиймк кьаІытащ. Сэкиймк кьратащ «Урысей ныи и зэІуэзэщыныгъэм зэрыкъуэкІыжьа пащІэ» жылагъуэ дамыгъэ льапІэр. Апхуэдэу Риммэ щІэныгъэхэмкІэ Дунейпсо Адыгэ Академием, Социальнэ ІуэхьыгъэмкІэ дунейпсо академиемрэ я академикщ. Ар жьыджэру хэтщ УФ-м Егъэджэныгъэмрэ щІэныгъэмкІэ и министерствэр зи жэрдэмщІакІуэ, щІэблэр гъэсэныгъэ пыщІа дунейпсо программэр ГъэхэщІыным елэжь гупыщхуэм. Урысей Федерацэм и лъэпкъхэм я зэкъуэныгъэр зэрагъэбыдэм, лъэпкъ щэнхабзэр хъунным хуищІ хэпхьэныгъэм папщІэ Урысейм щыпсэу лъэпкъхэм я Ассамблеем Сэкиймр игъэпэжащ щыхьэ тхьылъкІэ.

Сэкиймр (Кларэ) Риммэ и ныбжьыр ильэс бжьыгъэ дахэ иІэмыбгъагъэ ирикъащ. ЩІэныгъэ гъэжьакІуэшхуэм, адыгэм и щІэр фІыкІэ жьыжьэ щызыІигъэуфа бзыльхугъэ щыпкъэм дохьуэхъу узыншэу, унагъуэ насыпэ щымыщІэу куэдрэ псэуну.

ЖЫЛАСЭ Маринтэ.

Кларэ Риммэ. *1961 гъэ*

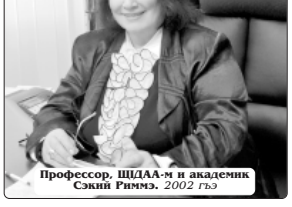

Профессор, ЩІДАА-м и академик Сэкиймр Риммэ. *2002 гъэ*

ЗэфІэкІ лъагэ зыбгъэдэлъ Сэкиймр Риммэ

Льэпкъ щІэныгъэм зегъэужьыным хэлъхьэныгъэ ин хуэзыщІа дэжьакІуэшхуэщ, Урысей Федерацэм, нэгъэщІ къэрал куэдым щыщІэрыІуэ адыгэ бзыльхъугъэ гуащІафІэщ Сэкиймр (Кларэ) Риммэ Сэфрэйнл и пхъур. Риммэ лингвокультурологиемкІэ, германистикэмкІэ, хамэ къэрал литературэмкІэ щІэныгъэ куу зыбгъэдэлъ лэжьакІуэщ, филологие щІэныгъэхэм я докторщ, профессорщ. Абы и зэфІэкІым кьыхьэхэм ящыщщ Бзэхэр щаджу Армавир дэт социальнэ институтым. А еджапІэ нэхъыщхьэм и зэфІэкІхэр зэрыгъэгъэхьа екъулІэныгъэхэрэ зэпхар Сэкиймр и цІэрщ.

ЭДЖЭМ куейм хыхьэ Шэджэм Езанэ кьуажэм (иджы Шэджэм кьалэ) кьыщалъхуащ Риммэ. ЩІэныгъэ зэгъэгъуэтыным хуэпабгъэу кьэхъуа хьыджэбз цІыкІум екъулІэныгъэ иІэу 1954 гъэм кьиухащ кьуажэм дэт курыт школыр. Нэмыщбзэм дихьэхыри, Риммэ ящхьэ ищІащ а бзэм нэхъ кьуэ Къ

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

Зыгъэпсэхугъуэ махуэм Малъхъэдис

● Си хъуреягькIэ

Хамэбзэм щхьэ куцIыр зэрепхъуэ

- А уи щакIуэхьэ ахъыржэман уиIар дэнэ кIуэжа? - еупщIат журтым.

- СимыIэж, - жиIащ абы. - Хьунутэкъым ар хьэ... «Уирэ!» - жысIэмэ, си дежкIэ мэкъажэти, уцуэр иукIыжащ!

Нэхъапэрат ар. Иджы дыгъэбзэкIэ псалъэ журт щыIэжкъым. Ауэ а псэльэкIэ зэхэсфыщIари «мэкъажэ» псалъэм хуэдэхэри (мынэхь Iейм?!) ноби зэхэпхьныщ. Ахэр хьума щыхъуащ зи щхьэ куцIыр хамэбзэм зэрипхъуа ди езы адыгэ языныкъуэхэм деж.

ХьэтIым зи цIэ Славик

Бразилием я кинофильм епльщ, иран шхыIэныр зытрихщ, хьэрыпт гъуэлъыпIэ кьэтэджыкIи, польшэ льэгурыдзым кьытеувэщ, тырку хьыдан вакъэ щабэр зыпльыпIущ, грек сабынкIэ фIыуэ зитхъэщIщ, иордан напэIэльъэщIкIэ зильъэщIыкщ, чех джанэ щитIагъэщ, шведкIэстум трильхъэжщ, нэмыцэ пщэдэтэ зыдильхъэщ, италие туфIьэ льитIагъэщ, украин кхъуэнэкуль фIыуэ ишхщ, мороккэ апельсин дигъакIуэщ, грузие лимон хэлъу Индием я шейр трифыхьыжщ, Америкэм кьыщащхуэ гъуджэшхуэм ипльэурэ, и щхьэр ижыщ Англием кьыхурахэ мажъэ цыкIумкIэ, француз дыкъу зытрилгъэжщ абИ, урыс дзапэ уэрэд кьришу пщэдджыкьым унэм щJэкIащ Хьэтым зи цIэ, Славикиб зэддэз... адыгэлIыр!

ХьэгъапхъэI

Ларисэ зымахуэ я гъунэгъу ищхъэрэм екжэщащ:

- Дяпщкиб кьыщыс ди гъунэгъум дыгъуасэ лотерей билеткIэ сом мелуаниц кьихьэхуэ уи гугъэкъэ!

Абы жиIар пэкт, ауэ... Ахьшэр кьэзыхьар япщэкIэ кьыщыс я гъунэгъуратэкъым, кьуажэ пощтэхьэрт. Кьыщихьари дыгъуасэтэкъым, мазитI хуэдизи и пэкIэт. Кьыиэзрихьари лотерей билеттэкъым, базт. Кьихьар сом мелуаништэкъым, сом щищт.

Хэт и хьэгъапхъи дыгъэмыхъуэм дыгъапIэр щегъэт!

ХьЭХ Сэфарбий.

● ТхылъыщIэ

Хьэтхэмрэ адыгэхэмрэ

Истамбыл щыпсэу ди льэпкъэгъу, ЩIэныгъэхэмкIэ Дунейпсо Адыгэ Академием хэт, тхыдэдж цIрыIуэ Чурей Алий и тхылъыщIэ ящыгъэ Тыркум кьыщыдэкIащ. «Хьэт-хьэтитхэмрэ адыгэхэмрэ» - аращ тхылъым и фIэщыгъэр.

Мы темэм теухуа тхылъ зыбжанэ нэхьапэкIи кьыдигъэкIащ Алий, ар а Iуэхум илъэс 30-м щIигъуауэ йолэжь. КьащIтэмэ, адыгэхэм тищыщ щIэныгъэ лэжьыгъэ хьэттхэм япэу ятегъэуухуар аращ. Хьэтхэмрэ адыгэхэмрэ я зэпыщIэныгъэм щыхьэт текъуэ Iуэхугъуэхэр кьыщигъэлъэгъуэж тхыгъэхэр Чурейм тырку бзэкIи адыгэбзэкIи итхащ. Апхуэдэу Тыркум кьыщыдэкI газэт, журнал нэхъ щIэрыIуэхэм кьытехуащ адыгэхэр хьэтхэм кьаззрытехьукIам тригъуа ди ныбжьыкIхэр.

- Сэ куэд щIауэ солжьы хьэтхэмрэ адыгэхэмрэ я бзэр зэрызэщхьым, - жеIэ Чурей Алий. - Сыт сэ мы Iуэхум сыхэзышар? Псоми зэрыфщIэщи, дэр-дэру дызэупщIыж: «Адыгэхэм тхыгъэ, къралыгъуэ яIауэ пIэрэ?» - жытIэу. АтIэ ямыIамэ, *тхын, тхылъ, тхылъымпIэ, тхыгъэ, пщы, пащтыхь, щхьэгъащэ* псалъэхэр дэнэ кьызикIар? Адыгэ унагъуэцIэр дауэ кьызэрыбгурыIуэнр?

Мис мыпхуэдэ упщIэхэм я жэуап кьэсгъэлъэгъуэрэ адыгэ тхыдэм и кууупIэм сыхилъафащ. Льэужьрыхуэ хьэджафэм ещхьу, сытехьащ кьызэдгэкIа зэман утхъуам и Iуэгуэу. Фи фIэщ зэрыхъунщи, зи гугъу тщIы зэман утхъуар зыгъэжабзэрадыгэбзэмрэ абхъазыбзэмрэщ. А бзитIыр, адыгэм и мызакъуэу, цIыхуфэ тхыдэм и Iуныбзэщ. ДигъэкIэ сыгъбзми, хьэтыбзэмрэ адыгэбзэмрэ зыуэ зэрыщытым соуалIэ. А тIур зыуэ зэрыщытым и щыхьэту псалъэ 300 къэхутащ, си тхылъэм истхащ.

Къэтхьынщ абыхэм я щапхъэ: *хьэщIэ, хьэщIэщ, хьэдэ, хьэдрыхэ, хьэдэIус*; адыгэ лъэпкъ кьудамэу е унагъуэу щыт: *хьэтыкъуей, хьэтыкъуэ;* адыгэ унагъуэцIэхэр: *ХьэтIохъущокъуэ, Хьэгу, Хьэт, ХьэтIытI*, нэгъуэщIхэри.

ЩIэныгъэIхэм хьэтхэр тIуэу я ягуэш: хьэтхэр, хьэтитхэр. ***Хьэтхэр*** Анадолэ (Азие ЦIыкIум) и щIыдэхьу лъэпкъыу къалытэ, ***хьэтитхэр*** нэгъуэщI щIыпIэ кьикIыу абыхэм къахьхьауэ жаIэ. Ауэ хьэтыбзэм е хьэтхэм я щэнхабзэм тетхьхьыныи тепсэлъыхьыныи зыри хуейкъым. ЖаIэ хьэтитхэр индоевропей лъэпкъыщ. Апхуэдэу щытмэ, упщIэ зыбжанэ кьоув: «Хьэт-хьэтит» псалъэхэр япэ дыдэу сыт хуэдэ тхыгъэ кьызыхьэщыр? «Хьэт-хьэтит» псалъэхэм я этимологиер сыт? Хьэт-хьэтитхэр я бзэкIэ, я щэнхабзэкIэ, я IуэрыпуатэкIэ нэхьыбзу зэщхьыр сыт хуэдэ лъэпкъра?

Чурей Алий зэрыжиIэмкIэ, нобэрей гъащIэм кьыдит хуитныгъэхэр, иджырей технологие �IэмалыщIэхэр къэбгъэсэбэпмэ, хьэтхэм ятеухуауэ кьыпхуэмыхутэн кьэнэн хуейкъым.

ТХЬЭХУЩЫНЭ Ланэ.

● Псалъэжьхэр

ХьэщIэм и ерыскъыр къыдокIуэ

- **Ныбжьэгъур бгъэунэхунымэ, хуитныгъэ ет.**
- **Сабий зэрымысым насып иIэкъым.**
- **Уи нысэ унгу ебгъамэ, унпхъу епхыдэ.**
- **ХьэщIэм и ерыскъыр къыдокIуэ.**
- **ЩхьэгъуасэР насып зэхэгъэкIыпIэщ.**
- **Щхьэж и фэгъу и гуэгъущ.**
- **Бэзгур гу и тэрмэпщ.**
- **Бийм и пIалъэр ущыIущIащ.**

● Хъуэхъухэр

Тэрч куейм хыхьэ Къаншууей кьуажэм щыщ, Налшык къалэ щыпсэу зэшыпхъуэхэу Хьэщхъуэжь Натрыб ипхъуэху Лимэ и ныбжьыр илъэс 65-рэ, Людмилэ - илъэс 60 ирокъурди дохъуэху.

ПщIэ зысхуэщI, фIыуэ слъагъу си анэ шыпхъуэхэу ныбжь дахэр зыгъэлъапIэхэм гукIи псэкIи сынывохъуэхъу! Фи узыншагъэр быдэу, гуфIэгъуэм фыщымыщIэу, берыуэтыр фи Iэнэтгуу, фи пщIэр льагэу, жьыгъэр кьыфIэщIэмыхьэу илъэсищэ къэвгъэщIэну си гуапэщи, Тхьэм куэдрэ фытхуигъэпсэу!

Унэжь Марят.

● ПщIэну щхьэпэщ

ДжэдыкIэ пхъампэр зи сэбэпыр

Нартыху тхъафэм, щхьэцым кьыщIэвыкIам и псым уефэмэ, тхьэмщIыгъумкIэ, жьэжьеймкIэ сэбэпщ.

* * *

ШIэрджэсхэм джэдыкIэ ивыкIар яшхрейуэ щытакъым, нэхъ яшхыр джэдыкIэ пхъампэт. Ар сэбэпщ зи тхьэмбыл узхэмкIэ, щIыIэ зыхьыхьахэм я дежкIэ.

* * *

Джэдкъаз фIагъэжар щыгъэпкъраххкIэ Iэмал имыIэу джэдкъазыпщэм паупщIыж зы сантиметр хуэдиз. Ар пумыупщIыу шыуаным иплъхьэмэ, унагъуэр псалъэмакъ хохуэ жаIэ.

* * *

Зи лъхуэгъуэ жэмым зэрыхуэсакъын хуейр: жэмыр лъхуэным мазитIщы иIэжу къэшныр щагъэт, сыту жыпIэмэ шэри шатэри дыдж, шыугъэ мэхъу. Апхуэдэ шэр зэпышу, пщIа хуэдэу щытщ, езы Iэщри гугъу йохь. ЯфIэгъэуныхь мыхьу, жэмыр къэзыш щыIэщ, уеблэмэ ямышхыу бэзэрым щащэу урохьэлIэ, ауэ апхуэдэу пщIыныр захуагъэкъым. Жэмым зигъэпсэхун хуейщ, зрамыгъэгъэпсэхуэмэ, жэмыр лъхуэ нужь сымаджэ мэхъу - шэуэ кьитри мащIэу, щатэ щIагъуи темыкIыу. Зыхуэсакъыу, зыхуей хуащIэу лъхуэ жэмым и шэр куэдщ, кьабзэщ, шатэфI токI. Жэмыр лъхуэ нужь махуищкIэ къаш шэр шкIэрышэ мэхъу. Iэмал иIэмэ, кьашыр быдзитIырщ, адрейхэр мазэ-мазитIкIэ шкIэм кьыхуагъанэ.

* * *

Матэхъуейр жэмыр лъхуэуэ махуищ дэкIа иужькIэ къаша шэращ кьызыхащIыкIыу щытар. Мыпхуэдэуи хахырт: лъатэпсыр шатэпсIэ зэIахырт, ар шэм какIэжыртри, абыкIэ матэкхъуей хахырт.

* * *

Хывышэм и тхъу гъэвэжар зэIымыхьэу мазитI-щыкIэ щытщ, щIыIаIапIэ ямыгъэувми.

* * *

Джэджьей, гуэгуш шыр цIыкIуэхэм бжьыныху, бжьым цIынэхэм я тхьэмпэр цIыкIу-цIыкIуурэ зэпагъэлъэлъри, хуэнщIем хэпщащэу гъатхэм ирагъэшх. Абы витамин куэд хэлъщи, а щыр цIыкIу-хэр мысымаджэу, нэхъ къару яIэу кьохьу икIи шхэрей мэхъу.

* * *

Зи лъхуэгъуэ хъуа жэмыр ирапхьркъым, зитхьэлэжьнкIэ хъунущи.

КЪУБАТИЙ Борис.

● Къуажэхьхэр

Арэфыпс, псыхэкIыкI

- **Пшэрым и уэд, уэдым и дагъэ.**
- **Iэмэпсымэпшэу унэ зыщI.**
- **Арэфыпс, псыхэкIыкI.**
- **Вагъунтым яку Iуащхьэ дэтщ.**
- **Ди пщIантIэ хьэжьигъэ дэзщ.**

Жэуапхэр:

Шлиу Бчэмэдыр, Мэлыбэчэ Iа, Зэс.

● Нэщэнэхэр

Дыщэхэкi фи унэ илъу пIэрэ?

- **ЩIыIу зэрымыт джанэ щыпIэгъэну фIыкъым жаIэрт.**
- **Iуэху гуэр мурад пщIауэ укъепсамэ, кьохьулIэу кьалытэ.**
- **ГунэщIу ужеину фIыкъым.**
- **Дыщэхэкi уи унэ илъыну фIыщ.**
- **Уафэр япэу ипщэкIэ щыгъуэгъуамэ, гъэр гъэфI, бэв мэхъу жаIэрт.**

● Пхъпкъ шхыныгъуэхэр

Лэпс зэщIэт, мэлыл, джэш, кIэртIоф хэлъу

Мэлылыр ящущIатэ е зэпауд г 100 - 150-рэ хъууэ, псы щIакIэри ятхьэщI. Лыр шыуаным ирагъхьэ, псы щIыIэ щIакIэри, мафIэ иным тету зэ кьыгъраргъэкъуалъэ, тхъурымбэр кьыгърахыурэ. МафIэр щIыкIу ящIри, дакьикъэ 20 - 25-кIэ ягъавэ, тхъурымбэр кьыгърахыурэ. ИтIанэ абы халъхьэ джэш ныкъуэвэ, шыгъу хадэ, шыуаныщхьэр трапIэри, мафIэ щабэм тету дакъикъипщI-пщыкIуI хуэдизкIэ ягъавэ. Абы халъхьэ щимэ щIыкIуурэ упщIэта кIэртIоф, шыуаныщхьэр трапIэкри, хьэзыр хъуху ягъавэ.

Хьэнтхъупсыр хьэзыр хъуным дакьикъитху-ху фIэкIа имыIэжу, бжьыныху-шыгъу, шыбжий сыр халъхьэ. Хьэзыр хъуа хьэнтхъупсым джэдгън хуэдэри, и щхьэр тепIауэ дакьикъи 5 - 6-кIэ щагъэт. Пщтыру фалъэ куукIэ Iэнэм трагъьувэ. ЩIакхъуэ, чыржкн, пIастэ щыIэ дашх.

Халъхьэхэр (зы цыхуыхьэ): мэлылу - г 150-рэ, лыр зэрагъэзвну псыуэ - г 600, джэшу г 50, кIэртIоф укъэбзауэ - г 50, бжьыныхуу - г 20, шыгъуу, шыбжийуэ, джэдгъну - узыхуеIм хуэдиз.

«Адыгэ шхыныгъуэхэр» тхылъым кьнтхыжащ.

НапэкIуэцIыр зыгъэхьэзырар ЩХЬЭЩЭМЫЩI Иэзэт.

Псалъэзэблэдз

Екlуэкlыу: **5.** Комедие етх, уэрэд еус, Къэбэрдей-Балъкъэрым и цIыхубэ артистщ. **8.** Къуарг ъым нэ хуащIати ... жиIащ. **10.** Район тхьэмадэуи лэжьащ, Къэбэрдей-Балъкъэр «Мэкъумэштехникэм» и унафэщIуи щытащ, Социалист Лэжьыгъэм и Лыхъужьщ. **12.** Адыгейм щыщ тхакIуэ, СССР-м и Къэрал сагуГэтыр зрата. **14.** ... кьесмэ, уэрэрысым уимыкI. **16.** Хадэхэкl. **18.** ... лъагъуэ. **19.** ... псы кIэрыпщIэрэ? **22.** Уэшхым сыхиубдэрэ, си щыгъыныр ... хъуащ. **23.** Лъахстэн вакъэ пIащIэ. **24.** Дунейпсом щикъуэка лъпкъ. Ди республикэмкI мымащIэу исщ. **26.** Шым и плъыфэ. **29.** ІэщIэввщIэ гуп. **30.** Щыху лъахъшэ быхьпIэ. **31.** Адыгэ тхакIуэ, усакIуэ. **34.** Фадэ гуащIэ. **35.** Пасэм адыгэм я унащхьэр зэрагъэбыдэу щыта. **36.** Тенджыз ФIыцIэм адыгэр зэредкIэр. **38.** А унэцIэр зэрахъэ: адыгэ генералым, Къэбэрдей-Балъкъэр Парламентым и УнафэщIу щытам, ЩIэныгъэхэмкIэ Дунейпсо Адыгэ академием и Iэтащхьэм, уэрэджыIакIуэ цIэрыIуэм. **39.** ЩIыIум апхуэдэуи йоджэ. **41.** Гуэгушхъуи, къазыхъум я пщэм тетщ. **43.** Дунейр егъэлеяуэ щыщIыIэ. **45.** Адыгэ режиссер, Къэбэрдей-Балъкъэрым и цIыхубэ тхакIуэ. **47.** Макъамэ Iэмэпсымэ. **49.** ЗэрышагъащIэжам я пэш. **50.** Бжьын ... е хьэлыгуанэ ... . **52.** Губгъуэхэм, мэкъупIэхэм узыщIрихьэлIэ къуалэбзу цIыкIу.

Къьлыу: **1.** Нартыху гъэтIылъыпIэ. **2.** Дунейм ехьжам и псэр абы кIуэжу жаIэ. **3.** Ефэндыхэм я нэхъыщхьэ. **4.** ... гъэгъа. **6.** ПхъащIэ Iэмэпсымэ. **7.** Хъыджэбэ тхьэIухудым щIалэхэр ... ищIат. **9.** Ямыупсу щхьэжум кьранэу щыта щхьэцI Iэрамэ. **11.** Псэхэлъхьэж. **13.** Си кIапэ лъэныкъуэм фIэгъэнапIэ иIэ бжьгъу кIыхь. **15.** СурэтыщI, Къэбэрдей-Балъкъэрым и цIыхубэ художник. **17.** Дзэлыкъуэ районым щыщ къуажэ. **18.** Уэс кьесагъащIэм тхьэкIымэкIыхь ... кьыхэщIат. **20.** Зыкъом, зыбжанэ. **21.** Псыежэх къиуам кьрихьэх жыг, пхъэ хэщIэгъэр. **25.** Къэралым, республикэм я блэкIа зэманыр. **26.** Къэушырыба, къэпщащ. **27.** Адыгэ псалъэжьым зэрыжиIэмкIэ, ар куэдрэ уэмэ, и дамэр мэкъутэ. **28.** ... эзуар аркъэным щощтэ. **32.** Узым игъэхьащIэм кьыжьэдэкI макъ. **33.** Нартхэм я гъуэкIэ. **37.** Зи нэхэр куууэ ис. **38.** ЩIыхупIэ, ехьпIэ задэ. **40.** Ахъшэ. **41.** Къэбэрдей-Балъкъэрым и цIыхубэ тхакIуэ. Къызэралъхурэ мы гъэм илъэси 100 ирокъу. **42.** Языныкъуэ пхъэщхьэмыщхьэхэм я кум илъщ. **44.** Псы фIей ина. **46.** Iуданэу зэхэна кIапсэ псыгъуэ цIыкIу. **48.** Іащхэм я тхьэ. **51.** Ерыскъыпхъэ. **53.** Пасэрей адыгэ хьыбарегъащIэ.

Зэхэзыльхьар **МЫЗ Ахьмэдщ.**

Мазаем и 18-м ди газетым тета псалъэзэблэдзым и жэуапхэр:

ИхъуреягькIэ къикIухьу: **13.** КIэрэф. **14.** Фэлъыркъэб. **15.** БгъуэщIэс. **16.** Сэджкт. **17.** Тутын. **18.** Нэмыплъ. **19.** Льэпс. **20.** Сабын. **21.** Налмэс. **22.** Сэхуэсэплъ. **23.** Лъэхъу. **24.** Хьумбылэ. **25.** Хьэм. **26.** Медан. **27.** Ныш. **28.** Шэджэм. **29.** Мурад. **30.** Дыд. **31.** Дурэш. **32.** Шынакъ. **33.** Кхьыкъ. **34.** Къэхьын. **35.** Нэгъуд. **36.** ДыщэкI. **37.** КIыгу. **38.** Гуэгуш. **39.** Шэщ. **40.** Щхьэмыж. **41.** Жэм. **42.** Мэкъу. **43.** Къуэлэн. **44.** «Нэху». **45.** Уэс. **46.** Сэнтх.

И кумкIэ кIуэуэ: **1.** Хьэфэ. **2.** Мыщафэ. **3.** ГубгъуэI. **4.** Хьэсэ. **5.** Шумахуэ. **6.** Хьэпу. **7.** Хупхъ. **8.** Мысачэ. **9.** ІумпIэ. **10.** Пэгун. **11.** ТхъущIынэ. **12.** Кхъулэ.

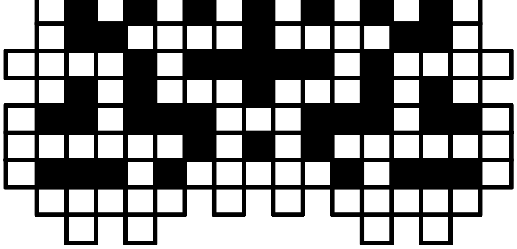

Зыри зымыщIэм щыуа хуэдэу зегъэIу

● ЖыIэгъуэхэр

¬ Пэжыр дзыхь зыхуамыщIым щIы хуаупс.

¬ ПщIым и гур ильу и лъэр щIэхуркъым.

¬ ЖьэрыгуIыпщIым кьыжьэджкIым гуапи жагъуи кьилэжьыркъым.

¬ Уэ сыт ухуейми жыIэ, дауэ ухуейми жыIэ - псалъэм кьрах и мыхьэнщ.

¬ МыхъумыщIагъэ фIэкIа кьыбдзымыльагъур набгъэми кьыщынэркъым.

¬ ЩIыуагъэр нимэ, гу лыгтэгъуейщ: пэжу кьыпщыхъункIэ щыпагъэущ.

¬ Сабийр бзэ зэхрагъэхымкIэ мэпсалъэ.

¬ Учэнджащэ хуэдэур кьэшпсэльыр нэхъ пхокI.

¬ МащIэр Iэфщ, куэдыр фIыпщэщ.

¬ ЩIыхум хуэкъуэдзамэ, щыгъу путри кьыпхудидзащ - кьэщIыхъащ.

¬ ДэIуэн хуейуэ кьыгъэщIаракъэ ущиякIуэу зи дунейр зыхьыр.

¬ Дыгъужьыр зыхуейм йопхъуэ, хьэр зрауштым йодзакъэ.

¬ Зыри зымыщIэм щыуа хуэдэу зегъэIу.

¬ ХуэпщIэр зыфIэмащIэм хуымыщIэфыр фIэкуэдщ.

¬ ЩхьэщыгъуэР имыщIыуэ гуэрым тепсэлыхь хуэдэщ.

¬ Гум традза уIэгъэр кIыж хуэдэу хьуми, дыркъуэр зэман-зэманкIэрэ къоныпэуэж.

¬ Псэр махэмэ, лъэдакъэпэр и псэупIэщ.

¬ ЩхьэщыгъуэкIэ кьохьулIам улыхьэжкIэ бгъуэтыркъым.

¬ Псыр псоми эдлайщ, бдзэжьейр - ещхьм ейщ.

БЕЙТЫГЪУЭН Сэфарбий.

● ГушыIэхэр

Ар хуэдитI и уасэщ

Хьэжмурат зы щынэрэ зы мэлрэ ищэу бэзэрым тетт. ЩынэмэщIэуэщIа гуэрым уасэр щыхуагъэльагъуэм, фIэльапIэ хьуауэ «Уэдыдыд», - жиIащ.

- Мыдрейм-щэ... - жиIэу щэхуакIуэр мэлым щекIуэталIэм:

- Ар «Уэдыдыду» тIу и уасэщ, - итащ жэуап Хьэжмурат.

Си егъэджакIуэщ

Автобусым ихьа лЫым хуабжьу кьыщыгуфIыкIащ япэ тIысыпIэм деж щыс цIыхубзитIым я зыр. КъыщыгуфIыкIам и мызакъуэу, къепсэльащ, къеуэршэрылIащ.

ЛЫр икIыжа нэужь, цIыхубзитI зэбгъэдэсыр зопсалъэ.

- Хэт, Мадинэ, а узэпсэльар?

- Си егъэджакIуэщ. Абы нэхъыфIу слъагъу хэмыта дезыгъэджахэм.

- Ан-а-а, утеджу щхьэ умыгъэтIысэрэ-тIэ, уепсалъэу ущымысу.

- АIэ, сыт емыкIуу абы хэлъыр?! Апхуэдэущ школми зэрыщытар: дэ дыщысу езыр кьыт-щхьэщыгту дригъаджэрт, - зыфIигъэIуэхуакъым абы и гъусэм кьыжриIар.

ЖЫЛАУ Нурбий.

● ПщIэну щхьэпэщ

ДжэдыкIэ пхъампэр зи сэбэпыр

Нартыху тхъафэм, щхьэцым кьыщIэвыкIам и псым уефэмэ, тхьэмщIыгъумкIэ, жьэжьеймкIэ сэбэпщ.

* * *

ШIэрджэсхэм джэдыкIэ ивыкIар яшхрейуэ щытакъым, нэхъ яшхыр джэдыкIэ пхъампэт. Ар сэбэпщ зи тхьэмбыл узхэмкIэ, щIыIэ зыхьыхьахэм я дежкIэ.

* * *

Джэдкъаз фIагъэжар щыгъэпкъраххкIэ Iэмал имыIэу джэдкъазыпщэм паупщIыж зы сантиметр хуэдиз. Ар пумыупщIыу шыуаным иплъхьэмэ, унагъуэр псалъэмакъ хохуэ жаIэ.

* * *

Зи лъхуэгъуэ жэмым зэрыхуэсакъын хуейр: жэмыр лъхуэным мазитIщы иIэжу къэшныр щагъэт, сыту жыпIэмэ шэри шатэри дыдж, шыугъэ мэхъу. Апхуэдэ шэр зэпышу, пщIа хуэдэу щытщ, езы Iэщри гугъу йохь. ЯфIэгъэуныхь мыхьу, жэмыр щыIэщ, уеблэмэ ямышхыу бэзэрым щащэу урохьэлIэ, ауэ апхуэдэу пщIыныр захуагъэкъым. Жэмым зигъэпсэхун хуейщ, зрамыгъэгъэпсэхуэмэ, жэмыр лъхуэ нужь сымаджэ мэхъу - шэуэ кьитри мащIэу, щатэ щIагъуи темыкIыу. Зыхуэсакъыу, зыхуей хуащIэу лъхуэ жэмым и шэр куэдщ, кьабзэщ, шатэфI токI. Жэмыр лъхуэ нужь махуищкIэ къаш шэр шкIэрышэ мэхъу. Iэмал иIэмэ, кьашыр быдзитIырщ, адрейхэр мазэ-мазитIкIэ шкIэм кьыхуагъанэ.

* * *

Матэхъуейр жэмыр лъхуэуэ махуищ дэкIа иужькIэ къаша шэращ кьызыхащIыкIыу щытар. Мыпхуэдэуи хахырт: лъатэпсыр шатэпсIэ зэIахырт, ар шэм какIэжыртри, абыкIэ матэкхъуей хахырт.

* * *

Хывышэм и тхъу гъэвэжар зэIымыхьэу мазитI-щыкIэ щытщ, щIыIаIапIэ ямыгъэувми.

* * *

Джэджьей, гуэгуш шыр цIыкIуэхэм бжьыныху, бжьым цIынэхэм я тхьэмпэр цIыкIу-цIыкIуурэ зэпагъэлъэлъри, хуэнщIем хэпщащэу гъатхэм ирагъэшх. Абы витамин куэд хэлъщи, а щыр цIыкIу-хэр мысымаджэу, нэхъ къару яIэу кьохьу икIи шхэрей мэхъу.

* * *

Зи лъхуэгъуэ хъуа жэмыр ирапхьркъым, зитхьэлэжьнкIэ хъунущи.

КЪУБАТИЙ Борис.

● Хьэщхьэгъуэхэр

ЩIэныгъэ лъагъуэ

Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 20 ирокъурэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 65-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 60 ирокъурэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 55-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 50-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 45-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 40-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 35-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 30-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 25-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 20-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 15-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 10-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 5-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 1-рэ.

Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 1-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 5-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 10-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 15-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 20-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 25-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 30-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 35-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 40-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 45-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 50-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 55-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 60-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 65-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 70-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 75-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 80-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 85-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 90-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 95-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 100-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 105-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 110-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 115-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 120-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 125-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 130-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 135-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 140-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 145-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 150-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 155-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 160-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 165-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 170-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 175-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 180-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 185-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 190-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 195-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 200-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 205-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 210-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 215-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 220-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 225-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 230-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 235-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 240-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 245-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 250-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 255-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 260-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 265-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 270-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 275-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 280-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 285-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 290-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 295-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 300-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 305-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 310-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 315-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 320-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 325-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 330-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 335-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 340-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 345-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 350-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 355-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 360-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 365-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 370-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 375-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 380-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 385-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 390-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 395-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 400-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 405-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 410-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 415-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 420-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 425-рэ, Нартыхуэ Сосрыкъуэ и ныбжьыр ильэс 430